

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskola

Standardisering- mellan möjlighet och utmaning

En kvalitativ studie om professionellas erfarenheter av Individens behov i centrum (IBIC).

Shadi Taha

Magisteruppsats (SOAM 20)

VT 22

Handledare: Staffan Blomberg

Examinator: Torbjörn Hjort & Norma

Montesino

Abstract

Author: Shadi Taha

Title: Standardization between opportunity and challenge - A qualitative study about professionals' experiences of the Individual's needs in the center (IBIC).

Supervisor: Staffan Blomberg

Assessor: Torbjörn Hjort & Norma Montesino

The aim of this study was to examine and analyze social workers views and experience on the working model (IBIC) and how they use them in working with service users. Further, the aim was to explore and discusses the meeting between the social worker and the user from a power perspective to emphasize how the user's self-determination and influence can be understood. The empirical material of my study consists of eight semi structured interviews with social workers working in several Swedish municipalities, with a focus on disabled citizens. Theoretically, the analysis primarily builds on Michael Lipsky theories of street-level bureaucracy and discretion as well as theories regarding professionalism.

The results show that many of the social workers experienced that their profession had on some level been affected by the implementation of IBIC. The social workers had a rather negative view of working with IBIC as a tool. However, there were social worker who experienced that IBIC was a good tool to clarify the demands and expectations of the users. An important finding was that the interviewees experienced themselves as having a relatively large amount of discretion. The analysis indicated that it wasn't the IBIC method itself that affected their discretion and work situation. It was the organizational and political demands that was the substantial problem, which limited their discretion to carry out quality social work.

Key words: Standardization, IBIC, regarding professionalism, new public management, social workers, discretion.

Förord

Först och främst vill jag rikta ett stort tack till studiens deltagare. Det har varit väldigt intressant och lärorik att få ta del av era reflektioner. Utan er medverkan hade studien inte varit möjlig!

Jag vill också tacka min handledare, Staffan Blomberg som under hela arbetet bidragit med inspiration, engagemang och nya infallsvinklar. Tack för dina konkreta och värdefulla kommentarer.

Och slutligen vill jag tacka min stötande och underbara familj som stöttat och peppat mig på alla tänkbara sätt.

Malmö, Maj 2022

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Problemformulering	6
1.1.1 Standardisering inom LSS	6
1.1.2 Hot mot ett relationsbaserat socialt arbete	7
1.2 Syftet och frågeställningar	8
2. Bakgrund	8
2.1 Evidensbaserad praktik i socialt arbete	9
2.2 Utveckling mot standardiserade bedömningsinstrument	9
2.3 Standardisering och styrning	10
2.4 Från Äldres behov i centrum till Individens behov i centrum	11
3. Tidigare forskning	11
3.1 Standardiserat socialt arbete	12
3.2 Effekter av IBIC	13
3.3 ASI (Addiction Severity Index)	13
3.4 Standardisering och handlingsutrymmet	14
4. Teori	15
4.1 Val av teori	15
4.2 Gräsrotbyråkrater	16
4.3 Handlingsutrymme	17
4.4 Professionsteori	18
5. Metod	19
5.1 Val av metod	19
5.2 Semistrukturerade intervjuer	20
5.3 Urval	21
5.4 Datainsamling	21
5.5 Genomförandet av intervju	23
5.6 Sortering och reducering av materialet	24
5.7 Studiens tillförlitlighet	25
5.8 Etiska överväganden	28
6. Resultat och analys	29
6.1 Upplevelser av bedömningsverktyget IBIC	29
6.1.1 Ett system som är svårt att omsätta i praktiken	31
6.2 Socialarbetarnas syn på sitt handlingsutrymme	33
6.2.1 Handlingsutrymme i förhållandet till IBIC-manualen	33

6.2.2 Organisation	36
6.2.3 Styrning och kontroll	39
6.3 <i>Brukarens självbestämmande och inflyttande</i>	42
6.3.1 Förhållningsätt till LSS:s målsättningar	42
7. Slutdiskussion	45
7.1 <i>Slutsatser</i>	46
7.2 <i>Förslag på framtida studier</i>	48
8. Referenser	49
Bilagor	57
<i>Bilaga 1-Intervjuguide</i>	57
<i>Bilaga 2- Informationsbrev</i>	59

1. Inledning

Socialt arbete är en komplex praktik som skapade heta debatter och diskussioner redan i början av förra sekelskiftet. Jane Addams och Mary Richmond betraktas som två historiska förgrundsgestalter som ägnade sig åt att professionalisera socialt arbete och bidrog med olika modeller för att bemöta den enskildes behov. Trots att de hade olika inriktningar har de varit tydliga med att socialt arbete måste ta sin utgångspunkt i vetenskaplig förankrad kunskapsgrund (Franklin, 1986, s. 510ff). De betonade att socialt arbete handlar om att arbeta med sociala relationer där mötet mellan socialarbetare och brukare är av fundamental betydelse (Aamodt, 2014). Men de senaste decenniernas reformer och utveckling har inneburit nya krav på socionomer och andra professionella som arbetar inom välfärdsstatens olika verksamheter. I första hand går utvecklingen mot ökat intresse för att skapa samsyn och finna gemensamma strukturer vid planering, uppföljning och genomförandet av stödinsatser som bland annat beviljas enligt socialtjänstlagen 2001:453 (SOL) och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade 1993:453 (LSS).

I socialtjänstlagen (SFS 2001:453) 11 kap 5§ framgår att ”*Handläggning av ärenden som rör enskilda samt genomförande av beslut om stödinsatser, vård och behandling skall dokumenteras. Dokumentationen skall utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse*”. Av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) framkommer också att socialtjänstens insatser ska utformas och genomföras tillsammans med den enskilde och att planeringen ska dokumenteras. Dokumentationens tilltagande betydelse för välfärdsstatens professionella uppmärksammas alltmer i det moderna samhället. Detta kan ses genom en våg av initiativ för standardisering och dokumentstyrning av socialarbetares arbetsuppgifter. Expansionen av standardiserade dokumentationssystem i välfärdsorganisationer diskuterats som ett sätt att uppfylla kraven på systematisk dokumentation, kontroll och kvalitet (Jacobsson & Martinell Barfoed, 2019, Liljegren & Parding 2010).

Standardiserade modeller kännetecknas av att vara dokumenttäta och förekommer i form av upprättade mallar och frågeformulär som socialarbetaren utgår från i mötet med brukaren. Detta synsätt har utvecklats som ett led i arbetet för att bidra till evidensbaserad praktik i socialtjänsten (Jacobsson & Martinell Barfoed, 2019, 62 ff.).

1.1 Problemformulering

I och med standardisering av socialt arbete och införandet av manualbaserade arbetssätt förvandlas mycket av det som tidigare genomsyrat socialt arbete som yrkespraktik till automatiserade och digitaliserade processer. Användning av bedömningsmetoder och individuella handlingsplaner har blivit ett vardagligt inslag i välfärdsstatens olika sektorer (Johansson, 2010). Socialarbetares yrkespraktik legitimerades tidigare genom deras professionella kunskaper och färdigheter. Men dokumentstyrningen som den moderna välfärdsstatens förespråkar kan utmana socialarbetarnas möjligheter att organisera sitt arbete och göra bedömningar utifrån praktisk erfarenhet och professionell värdering. Vi ser hur moderna och byråkratiska förvaltningstrender medför styrande dokument och standardiserade metoder i socialt arbete och formar socialarbetarnas vardag och rutiner. Detta innebär en risk att praktiken blir begränsad och genomsyrad av paradoxala, motsägelsefulla och styrande direktiv att förhålla sig till. Även om standardiserade dokumentationssystem utgör en central del av socialarbetarnas arbetsuppdrag så det inte alltid betraktas som en möjlighet att utföra socialt arbete utan som en utmaning och nödvändigt ont (Hjärpe & Martinell Barfoed, 2021). Flera forskare har diskuterat den tilltagande standardiseringen som en motpart till professionalitet och professionella värden som handlingsutrymme och autonomi (Ponnert & Svensson, 2016, Svensson, Johansson & Laanemets, 2008), andra visar den komplexiteten för professioner att leva upp till utvärderings- och redovisningsbara kvalitetsmål (Hjärpe, 2020).

1.1.1 Standardisering inom LSS

Standardisering präglar i mångt och mycket stora delar av det sociala arbetet som utförs i välfärdsstatens organisationer. Fokus i denna studie ligger dock på att studera och analysera användningen av den standardiserade bedömningsmetoden Individens behov i centrum (IBIC) inom funktionshinderområdet. IBIC definieras som ett behovsinriktat arbetssätt för att dokumentera och beskriva behov, mål och resurser för personer med behov av stöd och hjälp i vardagen oavsett ålder eller funktionsnedsättning. Modellen skapar genom strukturerad dokumentation och gemensamt språk underlag till att besluta och följa upp insatser inom socialtjänsten (Socialstyrelsen, 2021). Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) är intressant av den anledning att den är en rättighetslag som bygger på handikap-politiska principer som syftar till att främja den enskildes inflytande, delaktighet och självbestämmande, vilket inte på samma sätt präglar andra delar av det sociala arbetet (Larsson & Larsson, 2019, s.11). Av 6§ LSS framgår att ”... den enskilde skall i största

möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges". Utifrån detta perspektiv utgör mötet mellan socialarbetaren och brukaren en viktig del i processen för att komma fram till lämpliga insatser. Men arbetet med stöd och service kan genomsyras av svårigheter att kommunicera med brukaren, som har en funktionsnedsättning och kan ha det svårt att uttrycka sina behov. Arbetet kan därför vara komplext och utmanande för den professionella socialarbetaren, vars uppgift är att tolka och tillgodose brukarens behov.

Standardiserade bedömningsmodeller behöver i ljuset av detta studeras närmare utifrån ett professionsperspektiv som visar hur den professionelle förhåller sig till olika organisatoriska ramar. Vad innebär denna utveckling för socialarbetarnas vardagliga arbete? Man bör även studera modellerna närmare utifrån de asymmetriska maktrelationer som genomsyrar mötet mellan socialarbetaren och brukaren. Mot denna bakgrund förfaller det på sin plats att ställa sig frågande till hur den professionella socialarbetaren inom LSS-området uppfattar sin arbetssituation samt hur användning av standardiserade bedömningsmetoder påverkar den professionelles handlingsutrymme och möjligheten att utföra socialt arbete.

1.1.2 Hot mot ett relationsbaserat socialt arbete

Välfärdsorganisationer styrs numera av manualer, standardiserade frågeformulär och styrtekniker som har influerats av byråkrati och styrformen New public management (NPM) (Hall, 2012, Johansson, 2007). Mik-Meyer (2017, s. 2) menar att byråkratiska principer liksom marknadsprinciper inte bara formar organisationen i stort utan även påverkar själva förutsättningarna i mötet mellan välfärdsarbetare och klient, samt som hur sociala problem tolkas och förstås.

Mötet mellan socialarbetare och klient, som alltid har haft en central betydelse och beskrivits som "praktikens hjärta" (Ruch, Turney & Ward, 2010) och som ett grundläggande element för att bedriva ett professionellt och framgångsrikt socialt arbete (Payne, 2006), ställs mot byråkratiska styrningsmodeller och idén mot evidensbaserad praktik som grund för beslutfattande (Herz, 2018). Denna förändring beskrivs många gånger som ett hot mot ett relationsbaserat socialt arbete (Aamodt 2014; Herz 2018).

Mycket av det arbetet som genomförs inom socialtjänstens myndighetsutövande praktiker handlar om sortering och kodning av klienters livserfarenheter och upplevda behov utifrån olika klassifikationssystem. Holstein (2013) hävdar att människobehandlande organisationer

producerar människor i organisatoriska sammanhang. Att skapa en checklista för biståndsbedömning kan medföra att klienternas erfarenheter och upplevelser reduceras och inte kommer till uttryck i den standardiserade processen. Samtidigt riskerar socialarbetarens handlingsutrymme att naggas i kanten genom alltmer ökade krav på användning av manualbaserade bedömningsinstrument, vilket leder till deprofessionalisering (Ponnert & Svensson, 2016).

1.2 Syftet och frågeställningar

Det primära syftet med studien är att undersöka och analysera socialarbetarens erfarenheter och förhållningssätt till implementeringen av IBIC som standardiserat bedömningsverktyg inom Funktionshinderområdet. För att uppnå syftet har följande frågeställningar formulerats:

- Hur uppfattar den professionelle sin arbetssituation och hur använder denne sig av standardiserade bedömningsinstrument i mötet med brukaren?
- På vilket sätt påverkar utvecklingen mot standardiserade bedömningsmetoder och ökad styrning den professionelles handlingsutrymme?
- Hur förhåller den professionelle sig till brukarens självbestämmande och inflytande över insatser?

2. Bakgrund

Forskning om standardisering av socialt arbete är intimt kopplad till evidensbaserad praktik (EBP) och termen New public management (NPM). Litteraturen visar att det finns ett förhållande mellan EBP och NPM. Det finns vissa forskare som använder termerna parallellt, medan andra forskare ser EBP som en del av det bredare fenomenet NPM (Liljegren & Parding, 2010: 271). Johansson, Denvall & Vedung (2015) visar i sin studie att EBP är en term som kommer ersätta idealet om NPM. Det är därför välmotiverat att inleda med en översiktlig bakgrundsbeskrivning där standardisering av socialarbetarnas yrkesutövning knyts till implementering av ovannämnda modeller. Därefter ges en kort exposé av arbetsmetoden IBIC -Individens behov i centrum, som utgör fokus för denna studie.

2.1 Evidensbaserad praktik i socialt arbete

Bristen på kunskap om sociala interventioners resultat, kvalitet och avsedd effekt har varit föremål för livliga diskussioner sedan slutet av 1900-talet. Socialtjänsten har fått kritik för att inte ta tillvara på den vetenskapliga kunskap som finns. Kritik har även riktas mot bristande kontroll över insatser som gjorts (Soydan, 2010). Professionens bedömningar och utredningar har också blivit kritiserade. Kritiken grundar sig i att klienter inte bedöms på likvärdigt sätt samt att bedömningar kan bli olika beroende på vilket socialkontor som utför dem (IVO, 2014, Socialstyrelsen 2012). Behovet av att stödja kunskapsutveckling och finna ett vetenskapligt stöd för insatser som bedrivs inom ramen för socialt arbetet har därför fått ökad uppmärksamhet och stått högt på den statliga dagordningen (se t. ex SOU 2008:18).

Socialstyrelsen har haft en drivande roll i arbetet och finansierat olika kunskapsinsatser för att stödja kunskapsutveckling inom socialtjänsten. Socialstyrelsens arbete med projektet *Kunskapsutveckling inom socialtjänsten* är ett av de tidiga försöken av att driva det sociala arbetet i riktning mot EBP. Med syfte att utarbeta bättre underlag för beslutfattande och skapa en kunskapsbaserad grund för socialtjänsten fick Socialstyrelsen regeringsuppdrag att utforma *ett nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten*. Införandet av EBP inom socialt arbete kan således ses som en form av s.k. top-down- styrning. (Bergmark & Lundström, 2006, Bergmark & Lundström 2011b). Initiativet för evidensbaserad kunskapsstyrning av socialtjänsten har alltså drivits utifrån politiska och byråkratiska incitament, snarare än utifrån professionsbaserad efterfrågan (Bergmark, Bergmark & Lundström, 2012).

2.2 Utveckling mot standardiserade bedömningsinstrument

I bred bemärkelsen ser den tilltagande standardisering av socialarbetarens yrkesutövning som en konsekvens av den statliga strävan att utveckla EBP inom socialtjänsten (Denvall & Johansson, 2012). Men standardisering har enligt Bohlin (2011) historiska rötter, som sträcker sig längre tillbaka än evidensrörelse. Användning av standarder och manualer har sedan länge varit en central del av människobehandlande organisationer, där statens tjänstemän har dokumenterat sina bedömningar i form av formulär (Ponnert & Svensson, 2015). Manualer utgör, enligt Brunsson & Jacobsson (1998), ett effektivt verktyg för att hantera informationsöverföring samt gör det möjligt för organisationer att påvisa hur arbetsprocessen har gått till.

Den centrala organisationen som idag har i uppgift att hantera EBP och främja utvecklingen av arbetsmetoder är *Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete* (IMS). På det sociala fältet har Socialstyrelsen utarbetat olika manualbaserade modeller, checklistor och arbetssätt för att åstadkomma ett mer rättssäkert socialt arbete. Dessa manualbaserade instrument återfinns idag i många delar av den svenska socialtjänsten och finns representerade på Socialstyrelsens hemsida (Jacobson & Martinell Barfoed, 2019). Studier i hur implementering av evidensbaserade metoder tillämpas i praktiken är relativt ovanliga och underutvecklade (Martinell Barfoed, 2012).

2.3 Standardisering och styrning

Utveckling mot standardiserat socialt arbetet förknippas som tidigare nämnts med EBP och den marknadsorienterade logiken NPM. Ponnert & Svensson (2016) betonar att dessa två logiker överlappar varandra på olika plan, trots att de har olika utgångspunkter. Välfärdsstaten påverkats av nyliberala idéer och styrtekniker hämtade från den privata sektorn. Med hjälp av styrformen NPM ska arbetet i välfärdsorganisationer bli mer produktivt och kostnadseffektivt i ett samhälle som präglas av granskningstänkande (Brante et al, 2015). NPM inbegriper därmed förändrade principer för att leda och kontrollera verksamheter inom den offentliga sektorn samt av de professionella som arbetar i dessa verksamheter. Detta är något som påverkar professionellas yrkesutövning och deras relation till klienter och ledning (Connell, Fawcett, & Meagher, 2009).

Etablerandet av NPM framställs som en misstrobaserad styrning mot offentliga verksamheter och hur de styrs. Arbetet, som tidigare genomsyrats av professionellas bedömningar, skulle nu synliggöras och kontrolleras. Som en följd av detta tänkande har kraven på standardisering ökat för att uppnå transparens, mätbarhet och legitimitet (Montin, 2015). Den grundläggande idé som förts fram är att standardiserad dokumentation innebär ett effektivt verktyg för att genomföra kontinuerliga mätningar av socialtjänstens utfall och möjliggör jämförbarhet på individuell, grupp- och nationell nivå (Björk, 2017, Jonnegård, Funck & Wolmesjö, 2008).

Utvecklingen har alltså lett till förändrade villkor för såväl yrkesverksamma professioner som för enskilda individer. Förespråkare av NPM menar att ett sådant styrsätt möjliggör en större flexibilitet och tillgänglighet, där individens möjligheter till självbestämmande och inflytande ökas markant när denne betraktas som kund eller konsument av välfärdstjänster (Mik-Meyer,

2017, s. 78f.). Jos & Tompkins (2009) håller sig kritiska till denna beskrivning och menar att relationen mellan individer som är behov av hjälp och stöd och en socialarbetare inte kan likställas med relationen mellan kund och säljare. Detta eftersom relationen präglas av maktobalans, där den hjälpsökande befinner sig i beroendeställning till socialarbetaren.

2.4 Från Äldres behov i centrum till Individens behov i centrum

Standardiserade bedömningsinstrument är, som tidigare nämnts, ett väletablerat fenomen som präglar det sociala arbetet. Mätbarhet, rättssäkerhet, transparens och evidensbaserat socialt arbete är återkommande argument för implementeringen av standardiserade och manualbaserade arbetssätt inom socialtjänsten (Jacobsson & Martinell Barfoed, 2019). Socialstyrelsen beskriver Individens behov i centrum (IBIC) som ett systematiskt och behovsinriktat arbetssätt för att utreda, dokumentera och följa upp individens behov, resurser och mål enligt socialtjänstlagen (SOL) och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). IBIC lanserades år 2016 och är en vidareutveckling av arbetsmetoden Äldres behov i centrum, (ÄBIC). IBIC som standardiserat arbetssättet ger enligt Socialstyrelsen bättre förutsättningar för att leva upp till lagens övergripande mål och intentioner. Syftet med IBIC är att skapa ett gemensamt synsätt för individens behov inom olika livsområden i det dagliga livet och att flera verksamheter ska dokumentera och beskriva individens behov av stöd och hjälp utifrån ett gemensamt språk. Dokumentationen enligt IBIC vilar på WHO:s klassifikation Internationell klassifikation om funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF), vilket möjliggör identifiering och framställning av individens fysiska, psykiska och sociala situation (Socialstyrelsen, 2021).

3. Tidigare forskning

I följande avsnitt presenteras tidigare forskning som lyfter fram standardiserade bedömningsinstrument som används av socialarbetare i mötet med brukare. Alexandersson (2006, s.40) konstaterar att studier som belyser implementeringsprocessens alla ingående delar, från kartläggning av människors behov till uppföljning och utvärdering av metoder, i stor utsträckning saknas. Några studier behandlar den initiala delen, som berör införandet av metoder för systematisk dokumentation. En del studier undersöker utvecklingen av metoder och dess relevans inom socialt arbetet medan andra fokuserar på socialarbetarnas erfarenheter av implementeringen. Det finns även studier som uppmärksammar båda perspektiven

(Alexandersson, 2006, s. 26). Jag har inte för avsikt att uttömmande redovisa alla de studier som finns inom området, utan kommer i stället att avgränsa mig till forskning som jag bedömer relevant utifrån denna studies syfte och frågeställningar. I och med mitt intresse för att belysa hur standardiseringen påverkar professionella socialarbetare i sin yrkesutövning kommer även begrepp som handlingsutrymme att vara central i genomgången av tidigare forskning.

3.1 Standardiserat socialt arbete

En fördel med användningen av standardiserade arbetsmetoder är att skapa enhetliga och likformiga bedömningar av klienterna, oberoende av var i landet de bor (Skillmark, 2018). Ponnert & Svensson (2015) tecknar en liknande bild och visar att standardiseringen kan bidra till ökad förutsägbarhet, transparens och enhetlighet, vilket minskar rättsosäkerheten. Det finns dock flera studier som beskriver standardisering inom socialt arbete i negativa termer. I sin avhandling om socialarbetare i Sverige visar Lauri (2016) att införandet av standardiserade och manualbaserade arbetssätt och ökande krav på dokumentation skapar en distans och likgiltighet gentemot klienter. Lauri argumenterar för att utvecklingen till och med kan skapa alienation bland svenska socialarbetare. Socialarbetenas förståelse för sin yrkesroll förändras, vilket påverkar samspelet med klienterna, betonar Lauri. Förändringen av yrkesrollen innebär att professionella förväntas vara mer lojala med organisationen än med klienten och fatta rationella och standardiserade beslut (Lauri, 2016).

I en fallstudie om den praktiska tillämpningen av standardiserade verktyg analyserar Skillmark & Oscarsson (2020) grupp- och individuella intervjuer med socialarbetare, politiker och chefer. Resultatet visar hur professionella socialarbetare använder sig av standardiserade arbetssätt i sin praktik och beskriver avvikelser från verktygets manuella och formella avsikter. Sådana avvikelser anses vara knutna till det faktum att socialarbetarna använder sig av sitt diskretionära handlingsutrymme. Avvikelser förklaras och rättfärdigas av yrkesverksamma med hänvisning till en alltför belastad arbetssituation som ett sätt att prioritera klientens behov. Det framkommer även att brister i den avsedda användbarheten av manualen kan uppstå på grund av bristande förståelse och kunskap om hur manualen ska användas och vilka funktioner den uppfyller (Skillmark & Oscarsson, 2020).

3.2 Effekter av IBIC

Resultatet av en enkätundersökning genomförd av Socialstyrelsen (2020) visar att 167 av de 244 svarande kommunerna uppger att de har infört eller påbörjat införandet av IBIC inom äldreomsorgsområdet, inom funktionshinderområdet har 152 kommuner infört arbetssättet inom SOL och 136 kommuner inom LSS. Det innebär att drygt nio av tio svarande kommuner har infört eller planerar att införa IBIC i samtliga verksamheter (Socialstyrelsen 2020, s.7).

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys har utvärderat införandet av arbetsmetoden IBIC i socialtjänsten på nationell nivå (Rapport, 2021:2). Utvärderingen baseras på fallstudier, enkäter och intervjuer med kommuner och berörda aktörer samt befintlig statistik. Resultatet av utvärderingen visar att arbetssättet är komplext och de önskade effekterna av IBIC har uppkommit i begränsad utsträckning på nationell nivå. Den främsta fördelen som IBIC uppvisat är ökad likvärdighet och jämförbarhet inom kommunerna samt ökad tydlighet i vilket stöd som ges. Ur ett brukarperspektiv verkar IBIC i viss utsträckning har ökat möjligheten för individen att vara delaktig och påverka det stöd som beviljas av socialtjänsten. Myndigheten konstaterar att det finns en anledning till att fördelarna med arbetssättet vägs mot tidsåtgång för utredningarna och en stor arbetsinsats.

3.3 ASI (Addiction Severity Index)

Forskningen om IBIC som standardiserat verktyg inom det sociala arbetet är mycket sparsam. Det är därför högst relevant att ta upp forskning kring andra, liknande modeller i ett försök att ställa den tidigare kunskapen om standardiserade metoder mot resultaten av denna studie. Ett standardiserat arbetsverktyg som fått stort genomslag inom socialtjänsten är ASI. Enligt Lundgren (et al, 2012) betraktas detta bedömningsinstrument som det mest utbredda bedömningsinstrumentet inom individ- och familjeomsorg. ASI presenteras som ett strukturerat intervjuformulär för systematisk bedömning och uppföljning av klienter inom missbruksvården. Målet med ASI-intervjun är att kartlägga och bedöma enskilda klienters livssituation (Socialstyrelsen, 2009; SOU 2005:82).

Även om ASI -instrumentet beskrivs som väletablerat inom svensk missbruksvård så har flera studier betonat att det finns en diskrepans mellan retorik och praktik (Alexanderson 2006, Abrahamsson & Tryggvesson 2009, Skogens 2012). I sin doktorsavhandling *Vilja*

Kunna Förstå analyserar Alexanderson (2006) förhållanden som kan främja eller hämma införandet av standardiserade metoder i socialtjänsten. Det empiriska underlaget för studien utgjordes av ett projekt som kallas FIL-projektet. Resultatet av studien visar att ASI utförs i begränsad omfattning trots en tydlig retorisk förankring. Alexandersson (2006) menar att socialarbetarna i viss mån förstår innebörden av och syftet med ASI, samt besitter goda kunskaper i form av utbildning och erfarenhet. Vidare menar hon att socialarbetarna generellt vill införa sådana metoder. Men när det kommer till det praktiska fältet visar det sig att ASI-intervjuer inte används i särskilt hög utsträckning. Under projektets gång har grundintervjuer inte genomförts i mer än 19 % av fallen och uppföljningsintervjuer i enbart 6%. Tidsbrist, hög personalomsättning, tekniska problem och redan kända klienter angavs som hindrande faktorer vid implementering av standardiserade bedömningsinstrument. Socialarbetarnas handlingsutrymme beskrivs också som en försvårande omständighet för implementeringen (Alexanderson, 2006).

En studie av Skogens (2012) om socialarbetarnas erfarenheter av ASI-manualen visar att uppfattningar om ASI-verktygets betydelse varierar mycket bland verksamma socialarbetare. Effektivitet, struktur och rättssäkerhet lyfts fram som fördelar. Andra respondenter anförde tidsåtgång och etik gällande relevansen hos frågorna som risker /nackdelar. Skogens (2012) menar dock att en relativ positiv inställning till ASI-verktyget kan utläsas då alla respondenter anser att instrumentet är användbart i vissa sammanhang.

3.4 Standardisering och handlingsutrymmet

Flera författare framhåller att ökade krav och standardiseringar har påverkat professionellas yrkesutövning och att de i högre utsträckning möter standarder och manualer. Detta leder till ett minskat eller förändrat handlingsutrymme (Svensson, Johansson & Laanemets, 2008, Munro 2004, Ponnert & Svensson 2016). Det finns alltså påtalade risker att implementeringen av dessa metoder resulterar i låg professionalitet och minskat handlingsutrymme för professionella (Ponnert & Svensson 2016, Ponnert, 2013). Ponnert & Svensson (2016) lyfter även fram risken för att ett slags ”manual -mental- professionalism” kan skapas, men visar samtidigt att det är möjligt att behålla balansen mellan teknikalitet och handlingsutrymme. Detta beror på hur socialarbetarna förhåller sig till standardiserade manualer, om de till exempel uppfattas som styrande, informerande eller rådgivande. I detta sammanhang ställs socialarbetarna inför högre krav kring att utnyttja sitt handlingsutrymme och inte falla in i det

tekniska förhållningssättet. I samma anda skriver Liljegren & Parding (2010) att vilken status standardiserade modellerna får i organisationen är avgörande för om socialarbetarnas handlingsutrymme förändras.

Munro (2004) framhäver i sin studie att ökad kontroll och standardisering av arbetsmetoderna leder till minskat eller förändrat handlingsutrymme. De professionella blir i allt högre utsträckning beroende av manualer och standarder. Det praktiska sociala arbetet anses vara underordnat forskningsbaserade metoder. Praktiken blir i detta sammanhang en tillämpning av direktiv och krav från forskning och organisationer. Manualbaserade metoder sätter därmed gränser för hur arbetet ska utföras, vilket leder till att handlingsutrymmet för den enskilda socialarbetaren minimeras (Svensson, Johansson & Laanemets, 2008, s. 225).

Jessen & Tufte (2014) visar vidare, i en studie om socialarbetarnas handlingsutrymme efter införandet av byråkratiska reformer och standardiserade metoder i Norge, att det finns en generell syn på att en sådan implementering kommer att begränsa handlingsutrymmet. Detta påstående förstärks av uppfattningen att standardiseringen och byråkratiska ledarskapsregimer medför ökad kontroll samt inskränkning av handlingsutrymme och autonomi. Resultatet av studien visar dock att socialarbetarna som deltog i studien upplever att de har ett utrymme att fatta beslut inom ramen för den nya administrativa regimen.

4. Teori

I detta kapitel introduceras de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för denna studie. Kapitlet inleds med en mindre diskussion där valet av teoretiska perspektiv och begrepp diskuteras och motiveras. Sedan kommer jag att redogöra för teoriernas innehåll och andra centrala teoretiska begrepp som ska tillämpas vid analys av det empiriska materialet.

4.1 Val av teori

Teorier och andra teoretiska nyckelbegrepp har valts ut i förhållande till studiens primära syfte och frågeställningar. Forskning som finns på området visar att standardisering av socialt arbete är ett fenomen som präglas av olika aspekter som berör organisationer, professioner, makt samt byråkratiska och nyliberala logiker. Jag kommer därför att använda mig av olika teoretiska ramverk i syfte att fånga upp dessa olika perspektiv. Här kommer begrepp som

gräsrotsbyråkrater och handlingsutrymme att vara vägledande för att förstå socialarbetarens roll i organisationen samt hur standardiserat socialt arbete påverkar socialarbetarens upplevelse av sitt handlingsutrymme.

4.2 Gräsrotbyråkrater

Lipsky (2010) betraktar socialtjänsten som en gräsrotsbyråkrati och ur detta perspektiv ses socialarbetare som en gräsrotsbyråkrat. Lipsky menar att gräsrotsbyråkraterna liknar varandra och arbetar utifrån liknande organisatoriska ramar, trots att de kan tillhöra olika professioner. I sin yrkesroll integrerar gräsrotsbyråkraterna direkt med medborgarna och representerar sin verksamhet. Det som utmärker gräsrotsbyråkraternas uppdrag är att deras arbete bedrivs i skärningspunkten mellan den enskilda medborgaren och staten. Detta innebär att de tillhandahåller tjänster och beslutar om insatser för den enskilde utifrån regler och riktlinjer som styr verksamheten. De möts av motstridiga krav och motsägelsefulla mål som är svåra att uppfylla i praktiken. En konsekvens av detta är att gräsrotsbyråkraterna blir måltavla för politikernas, ledningens och medborgarnas motstridande intressen. Gräsrotsbyråkraterna förväntas alltså hantera medborgarnas önskemål om hjälp och stöd samtidigt som de förväntas vara effektiva i en verksamhet där resursbrist råder (Lipsky, 2010; Hasenfeld, 2010).

När gräsrotsbyråkrater implementerar lagar och beslutar om fördelning av välfärdstjänster och förmåner åt medborgarna skapar de därmed policy som sätter ramarna för statens relation till medborgarna. Lipsky menar att det inte är innehållet i lagstiftning och riktlinjer som utgör den verkliga policyn för verksamheten. Policy är snarare något som gräsrotbyråkraterna skapar i mötet med medborgarna och detta sker på två sätt, genom sitt betydande handlingsutrymme och genom att deras handlingar blir förvaltnings agerande (Lipsky, 2010, s.13). I mötet med gräsrotsbyråkraten anpassas och omvandlas den enskilda medborgaren till klient, möjlig för organisationen att hantera (Lipsky, 2010; Hasenfeld, 2010).

I sin teori belyser Lipsky mötet mellan gräsrotsbyråkraten och den enskilde ur ett maktperspektiv. Relationen mellan den enskilda medborgaren och gräsrotsbyråkraten är på många sätt ojämlik och asymmetrisk, då gräsrotsbyråkraten är den part som har makten att fatta beslut som påverkar klients liv och livschanser (Lipsky, 2010). För att hantera svåra situationer och underlätta arbetet gör gräsrotsbyråkraterna kategoriseringar av klienterna och standardiseringar av insatserna. Många klienter har liknande behov, vilket gör att de

standardiserade och anpassade modellerna för att möta klienternas behov underlättar för gräsrotbyråkraterna att fatta snabba och relevanta beslut. Standardisering och kategorisering kan därför vara gynnsamma för klienterna. Dock kan det vara problematiskt för de klienter som inte kan anpassas till standardiserade insatser. En konsekvens av detta är att gräsrotsbyråkraterna kan välja att avvisa eller undvika dessa klienter, vilket påverkar berörda klienter på ett negativt sätt (Hasenfeld, 2010; Blomberg & Dunér, 2015).

4.3 Handlingsutrymme

Handlingsutrymme är ett annat centralt begrepp i Lipsky teori och han ser det som ett utmärkande drag för gräsrotsbyråkraterna i deras roll som beslutsfattare. Arbetet som gräsrotsbyråkraterna utför präglas i mångt och mycket av komplexitet och oförutsägbarhet. I sin yrkesutövning ställs gräsrotbyråkraterna inför unika och känsliga situationer, vilket innebär att arbetet inte kan detaljregleras utan det behövs en situationsanpassad bedömning genomförd av gräsrotsbyråkraten. Detta kräver flexibilitet och en viss grad av frihet för att kunna navigera bland olika handlingsalternativ och göra överväganden beträffande vad som bäst gynnar den enskilda klienten. Gräsrotbyråkraterna har därmed ett relativt stort handlingsutrymme och inflytande i relation till deras plats i hierarkin (Lipsky, 1980/ 2010).

Lipsky centrala tes att gräsrotsbyråkraterna har ett avsevärt handlingsutrymme har dock kritiserats och ifrågasatts. Howe (1991, s.204 ff) menar att handlingsutrymmet i allt högre grad inskränks av alltmer detaljerad lagstiftning och ökad makt och organisatorisk kontroll över bedömningar. Ett annat resonemang framförs av Evans & Harris (2004, s.883 ff), som menar att införandet av alltmer detaljstyrda regelverk och riktlinjer kan leda till att handlingsutrymmet istället ökar. De menar att gräsrotsbyråkraterna alltid hittar nya sätt att bevara sitt handlingsutrymme och hålla det vid liv. Ökad tillämpning av regler och policy resulterar i flera potentiella målkonflikter, vilket i sin tur leder till ökade tolkningsmöjligheter. Vidare framhåller Evans & Harris (2004, s.892) att handlingsutrymmet är nära kopplat till makt då det kan medföra positiva och negativa förutsättningar som har inverkan på klientens liv.

Handlingsutrymmets nödvändighet och komplexitet uppmärksammas av Evetts (2002), som konstaterar att handlingsutrymme utövas av professionella för att hävda sin professionella

bedömning och värdera omständigheter gällande råd, utförande och behandling. Detta kräver dock att den professionelle fattar beslut utifrån ekonomiska, politiska, organisatoriska, sociala samt byråkratiska krav och begränsningar (Evetts, 2002, s345).

Mot denna bakgrund är det väsentligt att synliggöra socialarbetarnas handlingsutrymme i relation till standardisering. I analysen av intervjupersonernas citat använder jag mig av Lipskys (1980/2010) teori, i syfte att förstå socialarbetarnas yrkesroll i människobehandlande organisationer. Genom att positionera socialarbetarnas utifrån teorins analytiska verktyg kan jag uppnå en förståelse kring handlingsutrymmets komplexitet, hur standardisering som fenomen påverkar socialarbetarnas handlingsutrymme samt vilka medel eller strategier de använder sig av för att hantera utvecklingen mot standardiserat socialt arbete i det dagliga arbetet. Nästa steg är att rikta strålkastaren mot förändrade styrningsverktyg som en följd av byråkratiska logiker och NPM, vilket kommer redovisas under nästa rubrik.

4.4 Professionsteori

Att inkludera professionsteori i studien bidrar med kunskap om hur styrning och förändring i professionellas arbete kan förstås. Detta görs genom att föra in Evetts (2006a, 2010) två idealtypiska logiker, yrkes- och organisationsprofessionalism, i analysen av informanternas uttalanden. Genom att tillämpa dessa logiker vill jag fördjupa förståelsen av standardiseringens effekter och belysa vad det innebär för socialarbetarnas professionalism. Evetts (2006a, 2010) förstår förändringar som genomsyrar professionellt arbete snarare som en omprofessionalisering än som en avprofessionalisering (Hjärpe, 2020). Med utgångspunkt i de två idealmodellerna beskriver Evetts (2006a, 2010) hur professionellt arbete kan styras och legitimeras. Evetts menar att yrkesprofessionalism i grund och botten baseras på den professionelles erfarenheter, kunskaper, tillit och stöd i kollegiala forum. Utöver detta är autonomi och handlingsutrymme av central betydelse inom denna logik. Med kollegialitet som utgångspunkt för styrning avses att professionen styr verksamheten främst via sin legitimitet och socialisation in i yrket. Detta innebär att beslut som fattas grundar sig i professionellas bedömningar och övervägningar. Professionen har därmed handlingsutrymme och tolkningsföreträde för att organisera arbetsprocessen i praktiken (Liljegren & Parding, 2010).

Organisationsprofessionalism bygger i sin tur på organisatoriska intressen och byråkratiska ideal. Denna styrningslogik importerades till offentliga verksamheter från den privata sektorn, där tonvikten ligger på kostnadseffektivitet. Organisationsprofessionalism kännetecknas av tydliga hierarkier och byråkratiska regler. Det byråkratiska styrningssättet innefattar en diskurs kontroller och uppföljnings av resultat. Dokumentation av arbetsprocessen, i form av manualbaserade och standardiserade bedömningsinstrument, anses här uppfylla en viktig funktion för att kunna följa upp verksamheten. På det sättet blir professionellas arbete kontrollerat av ledningen, för att se om organisationens mål har uppnåtts (Liljegren & Parding, 2010). Utifrån dessa två idealformer drar Evetts slutsatsen att dagens reformer i form av ökade krav på effektivitet, mätbarhet och jämförbarhet framställs som en omformulering från yrkesprofessionalism till organisationsprofessionalism (Evetts, 2006a, 2010).

5. Metod

I detta avsnitt är avsikten att redogöra för studiens metodologiska tillvägagångssätt. Jag inleder med en kortare diskussion där val av metod diskuteras. Därefter redogör jag för den valda metoden och studiens urval. Vidare presenterar jag hur det empiriska materialet har samlats in och bearbetas. Avsnittet avslutas med en diskussion om studiens tillförlitlighet och etiska överväganden.

5.1 Val av metod

Denna studie har en kvalitativ ansats då mitt forskningsintresse och fokus ligger på att beskriva och analysera socialarbetares uppfattningar, erfarenheter och utsagor. Med hjälp av kvalitativinriktade metoder ges förutsättningar för att få mer grundlig förståelse för komplexa fenomen (Kavle, 1997), vilket är ett bra verktyg för att belysa och få fördjupad förståelse när det gäller hur olika standardiserade bedömningsverktyg uppfattas och används i myndighetsutövning. Mot denna bakgrund framstår den kvalitativa metoden i form av semistrukturerade intervjuer som relevant för min uppsats.

5.2 Semistrukturerade intervjuer

Intervju som metod beskrivs som den mest använda metoden för att inhämta empirin inom kvalitativ forskning. Intervjun beskrivs som meningsskapande, där intervjuaren och intervjupersonen producerar kunskap via konversation. Kvalitativa intervjuer kännetecknas av relativt stor flexibilitet som gör det möjligt för forskaren att fokusera på intressanta och viktiga spår som dyker upp under intervjuerna. Det finns även utrymme för intervjupersoner att fritt uttrycka det som de upplever som intressant och värdefullt och bidra med egna förståelser och tolkningar av det studerade ämnet. Intervju möjliggör alltså en närhet till den sociala värld som studeras där informanternas tolkningar och upplevelser står i centrum, vilket utgör kärnan i denna studie (Bryman, 2011, s.413–415).

I denna studie har jag använt mig av semistrukturerade intervjuer. Det innebär att jag utför intervjuer enligt en intervjuguide med specifika frågor och teman som utformades utifrån studiens syfte och frågeställningar (se bilaga 1). Semistrukturerade intervjuer valdes istället för ostrukturerade intervjuer för att säkerställa att studiens centrala teman och frågeställningar berörs. Alvesson (2011, s.62) hävdar att intervjuer som har låg grad av struktur kan medföra oväntade och överraskande inslag. Med ostrukturerade former av intervjuer kan det alltså finnas en risk att studiens syfte åsidosätts.

Syftet med semistrukturerade intervjuer är att förstå teman i den levda vardagsvärlden ur intervjupersonens eget perspektiv och belysa olika aspekter av intervjupersonens berättelser. Det är ett användbart verktyg för att kartlägga intervjupersoners egna tankar och uppfattningar och kan skapa en mångsidig bild av personernas livsvärld. Semistrukturerade intervjuer, som också kallas för halvstrukturerade, liknar ett vardagssamtal, men den innehåller en intervju - teknik som varken är strängt fokuserad på vissa teman eller helt öppen och saknar struktur (Kavle & Brinkman, 2009, s.40). Intervjutekniken bygger på empatisk följsamhet och möjliggör att intervjuaren kan ställa följdfrågor för att få klarhet i intervjupersonens upplevelser (Lantz, 2013). Flexibilitet och följsamhet som intervjuprocessen är präglad av underlättar för att kunna beskriva socialarbetarnas upplevelser som formar det materialet som sedan blir ett föremål för analys.

5.3 Urval

Utifrån syftet med studien har valet av intervjupersoner gjorts genom ett så kallat *målinriktat urval*. Med ett sådant urval är avsikten att rekrytera socialarbetare inom socialtjänsten som arbetar med personer med funktionsnedsättning, vilket utgör en begränsad del av den totala populationen. Ett målstyrt urval rekommenderas när forskaren strategiskt söker deltagare som är relevanta för studien och dess forskningsfrågor (Bryman, 2013, s.434). Att begränsa sig till ett mindre antal informationsrika fall som är möjliga att undersöka på djupet framställs som den centrala logiken som styr val av urvalet inom kvalitativ forskning (Patton, 2015, s.264). I samma anda skriver Alvesson & Sköldberg (2017) att syftet med urvalet inom kvalitativ forskning är att hitta fall som går att analysera på djupet, snarare än att hitta slumpmässiga och statistiskt representativa urval. Att generalisera studiens resultat är därmed inte målet med denna studie, vilket heller inte nödvändigt eller möjligt i studier som har en kvalitativ ansats. Inom ramen för kvalitativa forskningsstudier ligger fokus på att hitta mönster som möjliggör tolkning av det empiriska materialet (Bryman, 2011, s.435).

Storleken på urvalet är ett problem som den kvalitativa forskaren ställs inför. Det finns inga kriterier för bedömning av om urvalet är tillräckligt stort för att uppnå en mättnad (Bryman, 2011, s.436). Initialt upplevde jag en svårighet att i förväg avgöra hur många personer som skulle intervjuas för att en datamättnad skulle uppnås. En strategi som jag använde mig av var att genomföra så många intervjuer att jag till slut upplevde att den empiriska mättnaden var uppnådd. Det vill säga att jag hade fått tillräckligt med empiriskt material för att analysera och besvara studiens frågeställningar. Jag upplevde en sådan mättnad vid 7–8 intervjuer, där jag bedömde att jag har fått ett tillräckligt omfattande material för att kunna analysera och dra slutsatser. För att ge en mer allsidig bild strävade jag efter att uppnå en viss spridning genom att inkludera socialarbetaren från olika kommuner i studien. Detta eftersom hjälp och stödinsatser kan variera beroende på kommunens storlek och befintliga resurser. I det följande avsnittet redogör jag för hur materialet samlats in.

5.4 Datainsamling

Det empiriska materialet som ligger till grund för denna studie utgörs av socialarbetarnas tankar, erfarenheter och uppfattningar. För att nå urvalet och komma i kontakt med intervjupersonerna har jag använt mig av olika metoder. Dels har jag utgått från mitt eget

nätverk och skickade ut en förfrågan om någon av mina kontakter kände till någon som uppfyllde urvalskriterierna. På det viset rekryterade jag två respondenter till studien. Jag har dock undviktt att genomföra intervjuer med personer som jag redan känner eftersom detta, enligt Göransson (2019, s.77), kan resultera i att analytiskt intressanta spår riskerar att förbises eller inte uppmärksammas i tillräckligt hög grad. Dessutom menar hon att det finns en risk att intervjupersonen i fråga inte utvecklar uttömmande och detaljrika svar eftersom intervjupersonen antar att ämnet redan är känt för intervjuaren.

För att nå ut till målgruppen har jag också skickat en förfrågan om deltagandet tillsammans med informationsbrev till 22 kommuner. Informationsbrevet beskrev syftet med studien och hur forskningsetiska förutsättningar skulle beaktas under studieprocessen (se bilaga 2). För att få tillträde till verksamheten och kunna genomföra intervjuerna med socialarbetarna tog jag kontakt med ansvariga enhetschefer. Jag ansåg att min förfrågan skulle få större uppmärksamhet om den nådde socialarbetarna via deras chefer och de därmed fick chefernas godkännande att genomföra intervjuerna på arbetsplatsen. I första hand sökte jag kontaktuppgifter till berörda enhetschefer via kommunens hemsida. Om informationen inte fanns tillgänglig på kommunens hemsida kontaktade jag kommunernas kontakt eller servicecenter för att be om kontaktuppgifter till enhetschefer. Av de 22 kommuner som fått min förfrågan återkom 15 med kontaktuppgifter till ansvariga chefer. Därefter skickades förfrågan om deltagandet ut till samtliga enhetschefer via mejl. Av dessa svarade chefer från 12 kommuner. Fyra chefer uppgav förhinder att delta på grund av hög arbetsbelastning och hög sjukfrånvaron. Två chefer uppgav att de inte använder standardiserade manualer inom LSS området och kunde därmed inte vara med. Sex chefer berättade att de skulle skicka förfrågan om deltagandet vidare till sina medarbetare. Sex intervjupersoner från fyra olika kommuner hörde av sig och anmälde sitt intresse för deltagandet. Därmed intervjuades sammanlagt åtta personer under studiens gång. Utöver att anonymisera socialarbetarna, vilket är ett grundläggande krav för att skydda informanternas identitet, har jag även valt att anonymisera kommunerna de arbetar i. Detta gjordes efter önskemål från en informant för att minska risken för igenkänning av deltagarna. Jag har dock sammanställt ett antal bakgrundsvariabler i tabellen nedan.

Tabell 1. Bakgrundsinformation om intervjupersoner

Informant	Antal år i yrket	Utbildning	Kommungruppsindelning enligt SKR	Kön
1	15 år	Socionomutbildning	Storstad	Kvinna
2	9 år	Beteendevetenskap	Storstad	Kvinna
3	3 år	Socionomutbildning	Mindre stad/tätort	Kvinna
4	40 år	Socionomutbildning	Förortskommun till storstad	Kvinna
5	2 år	Socialpedagogiskt arbete inom funktionshinderområdet	Storstad	Kvinna
6	4,5 år	Socionomutbildning	Pendlingskommun	Kvinna
7	6 år	Socionomutbildning	Pendlingskommun	Kvinna
8	3 år	Socionomutbildning	Mindre stad/tätort	Kvinna

5.5 Genomförandet av intervju

Förberedelser inför intervjuer är enligt Bryman (2011) viktiga för att kunna genomföra framgångsrika intervjuer. Det finns som Kavle & Brinkmann (2009) konstaterade ett antal kriterier som forskaren bör ta hänsyn till för att göra intervjuer av hög kvalitet, vilka har fungerat som en inspiration vid genomförandet av intervjuerna i denna studie. Dessa kriterier handlar huvudsakligen om intervjuarens färdigheter och kunskaper, till exempel att vara öppen, tydlig och väl insatt i ämnet samt att skapa en tydlig struktur vid intervjutillfället (Bryman, 2011, s.420). Den semistrukturerade aspekten som präglar studiens metodologiska tillvägagångsätt innebär att det finns både flexibilitet och struktur vid intervjutillfället. Intervjuguiden har använts som ett hjälpmedel för att komma ihåg vilka ämnen eller områden som utgör fokus för studien. Den kretsar kring tre centrala teman som speglar syftet med studien. Till varje tema har ett antal frågor med tillhörande följdfrågor formulerats för att säkerställa att intressanta aspekter kring forskningsämnet inte missades. Jag strävade efter att inte formulera alltför specifika frågor som begränsar intervjupersonens möjlighet att ge fylliga och fullständiga svar. Istället ville jag lämna utrymme för öppenhet och flexibilitet under intervjuens gång. Jag har med andra ord använt mig av öppna frågor och försökt vara tydlig i hur jag formulerade frågorna för att kunna fånga intervjupersonernas upplevelser och följa upp de nya riktningar som öppnat sig under samtalen. En följd av detta var att nya tanketrådar och synsätt som intervjupersonerna berört kunde presenteras och följas upp.

Fem av åtta intervjuer genomfördes över Zoom på grund av lång resväg, och tre intervjuer gjordes på intervjupersonernas respektive arbetsplats. Deltagarna fick själva föreslå den tid som passade bäst utifrån deras scheman. Intervjuerna pågick mellan 45–60 minuter och spelades in med mobiltelefon. Intervjuerna började med att jag återigen berättade om studiens syfte och de forskningsetiska principerna för deltagandet i studien samt bad om intervjupersonernas samtycke till att spela in samtalet. Samtliga intervjupersoner gav muntligt samtycke till detta innan intervjun påbörjades. Intervjufrågorna inleddes med att ställa bakgrundsfrågor, till exempel intervjupersonens ålder, kön, år i yrket. Tanken med detta var att lära känna intervjupersonerna lite bättre och kunna placera bakgrundsfakta i ett analytiskt sammanhang. I de allra flesta fall har frågorna ställts i den ordning som finns i intervjuguiden och varje intervju avslutades med att jag frågade om det var något som intervjupersonen ville tillägga eller kommentera i övrigt.

Samtliga intervjuer har sedan transkriberats ordagrant. I vissa avseende har så kallade verbal tics som ”öh”, ”ehh” och pauser tagits bort för att öka läsvänligheten. Jag har dock valt att skriva ut icke verbala signaler som ger uttryck för exempelvis tveksamhet, ironi eller skratt då de kan fylla en viktig funktion i analysarbetet. Bryman (2011, s.431) menar att det är viktigt att den skrivna texten ligger så nära intervjupersonens ursprungliga tal som möjligt. Samtidigt ska man vara försiktig så att den skrivna texten inte blir alltför distraherande för läsaren. För att säkerställa transkriptionens samstämmighet med det som intervjupersonerna sade gjordes en noggrann genomlysning av ljudfilerna. En fördel med ljudinspelningar var att jag kunde pausa och spola tillbaka ljudfilen om något lät otydligt. Kavle & Brinkmann (2009) betonar att transkribering är en del i analysarbetet. Jag har varit mån om detta och fört löpande anteckningar av mönster, paradoxer och kopplingar mellan olika intervjuer som dök upp under transkriberingsarbetet.

5.6 Sortering och reducering av materialet

Kvalitativt analysarbete innefattar enligt Rennstam & Wästerfors (2015, s. 175) tre centrala aktiviteter: att sortera, reducera och argumentera. Med detta som utgångspunkt har jag försökt att systematiskt sortera och bearbeta det omfattande empiriska materialet i syfte att underlätta analysarbetet.

Att sortera innebär att umgås med sitt material och lära känna det för att upptäcka intressanta analytiska spår i materialet (Rennstam & Wästerfors 2015, s.80). Analysprocessen äger rum redan i intervjusituationen och följer med vid transkribering av intervjuerna. Som jag har påpekat tidigare har jag redan vid transkriberingen av intervjuerna försökt ringa in intressanta delar och noterat mina preliminära tolkningar och reflektioner. På det viset har jag skapat en förståelse av materialet. Efter att transkriberingsarbetet avslutats har jag samlat samtliga intervjuer i ett gemensamt dokument och läst den transkriberade texten flera gånger. Jag försökte skapa en ordning och få grepp om betydelsefulla detaljer och mönster i respondenternas svar. Detta gjordes genom att markera återkommande, men även avvikande, passager i texten. Utifrån dessa intressanta passager har materialet organiserats och kodats. Koderna formulerades utifrån respondenternas svar, exempelvis synen på standardisering, som berör intervjupersonernas åsikter om standardisering som fenomen i socialt arbete. Andra kodord var relaterade till sammanställningar från tidigare forskning. Det kodade materialet var i detta skede fortfarande öppet och långt från systematiserat i teman.

I nästa steg reducerades materialet genom att det bröts ner i en mer hanterbar mängd data. Efter upprepade omläsningar organiserades materialet i teman genom att sammanföra koderna med liknande innehåll. En del av koderna flyttades mellan teman under arbetets gång och somliga koder, som ansågs sakna relevans för studien, har tagits bort. Göransson (2019, s.169) menar att analysarbetet i grund och botten handlar om konsten att pendla mellan att zooma in och ut mellan det utvalda materialet för att urskilja övergripande mönster.

Som ett andra steg i reduceringsarbetet gjorde jag justeringar av koder och teman som började skapas i materialet samt markerade vissa sekvenser som var särskilt talande och intressanta utifrån studiens frågeställningar. Detta arbete reducerade materialet ytterligare och resulterade i tre centrala teman som fungerade som en avgränsning av den insamlade empirin och speglade studiens frågeställningar. Utifrån dessa teman identifierades vidare underteman som illustrerade framträdande aspekter av respektive tema/frågeställning.

5.7 Studiens tillförlitlighet

Validitet och reliabilitet är två grundläggande begrepp som brukar diskuteras för att etablera och bedöma kvalitet och sanningsvärde i forskningsstudier. Patel & Davidson (2011, s.105) menar att begreppen har en annan innebörd inom kvalitativ forskning. Begreppen tillämpas

inte på samma sätt som i kvantitativa studier, eftersom kvalitativ undersökning bottnar i tolkning av människors livsvärld samt i att upptäcka olika samhällsfenomen. Strävan efter god kvalitet i kvalitativa studier är därmed något som ska följa forskaren genom forskningsprocessens samtliga delar (Patel & Davidson, 2011, Kvale, 1997).

Det råder bland kvalitativa forskare delade uppfattningar kring vilka kriterier som ska tillämpas för att värdera vetenskaplig kvalitet inom kvalitativ forskning. Vissa forskare framhåller att bedömningen av kvalitativa studier ska utgå från helt andra kriterier än de studier som har en kvantitativ ansats. Det finns således ett uttalat behov bland forskare av att specificera kriterier och metoder som lämpar sig för värdering av kunskap som produceras i kvalitativa studier. Dessa kriterier framställs som ett alternativ till de traditionella begreppen validitet och reliabilitet. Tillförlitlighet benämns som ett grundläggande kriterium för bedömningen av en kvalitativ undersökning. Att skapa trovärdighet i studien är en viktig aspekt av studiens tillförlitlighet. Det kan handla om att tydliggöra och redovisa vilka val och övervägande som har gjorts under hela forskningsprocessen samt att reflektera kring hur dessa val påverkat trovärdigheten i studiens slutliga resultat (Bryman, 2011, s.353). En sådan metodologisk medvetenhet och en kritisk reflektion, där metodens styrkor och svagheter uppmärksammas, kan enligt Jacobssons (2008, s.166) mening bidra till att underbygga trovärdigheten i studien.

I denna studie har min ambition varit att på ett tydligt sätt redogöra för arbetsprocessens olika faser i syfte att öka trovärdigheten i analysen. Jag har till exempel försökt vara tydlig och transparent i hur materialet samlats in via intervjuer och bearbetats samt redogjort för mina utgångspunkter och avvägningar. I studien har intervjuer gjorts med respektive socialarbetare, vilket gör att det insamlade materialet är en samling av informanternas utsagor och erfarenheter. För att skapa en så god trovärdighet som möjligt har jag utgått från en intervjuguide med tydligt formulerade frågor. I försök att säkerställa att informanterna förstått innebörden av såväl studiens syfte som frågeställningarna har jag påbörjat intervjuerna med att berätta om studiens syfte och upplägg. Jag har dessutom varit noggrann med att intervjupersonerna kan be mig om ett förtydligande om frågorna upplevs som oklara eller svåra att besvara. För att få fördjupad förståelse av intervjupersonernas uppfattningar av standardiserade bedömningsmetoder har jag genomgående ställt följdfrågor. Jag har även sammanfattat informanternas svar och berättat att de kan ta del av studiens resultat så att de kan bekräfta att jag har uppfattat deras beskrivning av den sociala

verkligheten på rätt sätt. Fokus låg på att säkerställa att den sociala verkligheten som intervjupersonerna pekat på stämmer överens med mina tolkningar, vilket enligt Bryman (2011, s.354) är ett sätt för att uppnå trovärdighet i forskningen.

Bryman (2011, s.354) menar att överförbarhet är en annan viktig aspekt av en studies tillförlitlighet och berör frågan om resultatet av en viss studie går att överföra till andra kontexter och situationer. Att producera generaliserbar kunskap är ett mål för vetenskaplig forskning. En vanligt förekommande invändning mot kvalitativa studier är att de omfattar en mindre grupp av människor vilket gör det svårt att generalisera resultatet till en större population och vissa forskare menar därför att generalisering enbart är lämplig i kvantitativ forskning (Silverman, 2013).

Göransson (2019, s.170) menar dock att kvalitativa studier kan vara generaliserbara men utifrån andra premisser än kvantitativa studier. Detta kan göras genom att granska om studiens resultat går att relatera till andra exempel och kan kasta ljus över liknande fenomen på andra platser eller i andra sammanhang. Ett sätt att resonera kring detta är att utgå från likheter i den institutionella miljö som präglar socialtjänsten som organisation. Även om varje organisation och varje ärende är unikt så finns det gemensamma drag och mönster i hur Socialtjänsten sköter och reglerar sin verksamhet. Socialtjänsten styrs av samma nationella lagar och samma bedömningsverktyg används på ett nationellt plan. Socialarbetarna har också en relativ enhetlig grundutbildning. En sådan kontextlikhet mellan landets socialförvaltningar skulle kunna innebära att resultatet av min studie därmed kan utgöra ett relevant exempel på hur standardisering som fenomen uppfattas på andra liknande platser och i andra sammanhang. Att generalisera resultatet av denna studie på statistisk och representativ grund är dock omöjligt. Ambitionen inom kvalitativ forskning är istället att göra en teoretisk generalisering av resultatet. Med teoretisk generalisering menas att studiens resultat kan vara relevant även för andra liknande sammanhang. Den kvalitativa forskaren argumenterar för detta genom att knyta forskningsresultaten till studiens centrala teorier och den teoretiska begreppsapparaten i syfte att förstå ett fenomen och sätta det i ett större sammanhang (Jacobsson & Meeuwisse 2008). Den teoretiska ramen har varit vägledande i min analys för att förstå standardisering som fenomen i socialt arbete.

5. 8 Etiska överväganden

I grund och botten handlar denna studie om att analysera socialarbetarnas uppfattningar och upplevelser av standardiserade bedömningsmetoder, vilket aktualiserar en rad etiska frågor. Hänsyn måste därför tas till informantens behov av integritet under arbetets gång. Denna studie tar avstamp i de etiska principer som Vetenskapsrådet (2017) formulerat. Dessa grundläggande principer består av: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (Bryman, 2011, s.131). Dessa etiska principer har varit vägledande vid genomförandet av denna studie och lyfts fram i informationsbrevet som skickades ut till de tillfrågade kommunerna (bilaga 2).

Alla intervjupersoner som har deltagit i studien har blivit informerade om studiens syfte och att deras medverkan är frivillig och anonym samt att intervjuerna kommer spelas in och därefter transkriberas och avidentifieras. Även information kring intervjupersonernas rätt att avstå från deltagande utan vidare förklaring gavs. Detta för att samtliga intervjupersoner redan i ett tidigt skede ska få kännedom om studiens genomförande och de forskningsetiska ramar som studien utgår från. För att säkerställa att intervjupersonerna är införstådda om studiens syfte och dess forskningsetiska villkor har jag även diskuterat informationsbrevets innehåll tillsammans med intervjupersonerna i samband med genomförandet av intervjuerna. Muntligt samtycke har inhämtats från samtliga intervjupersoner. På det viset har informationskravet och samtyckeskravet beaktats.

Forskningens behov av information och individens behov av integritet kan ge upphov till dilemman och intressekonflikter. Forskningsetiska överväganden bottenar i att hitta rimlig balans mellan intressen som är legitima men ibland motstridiga (Vetenskapsrådet, 2017). Kravet på transparens kan exempelvis ställas mot kravet på att skydda individens integritet (Olsson & Sörensson, 2011). Trots att fokus i denna studie inte rör intervjupersonernas privatliv, utan sådant som handlar om intervjupersonernas yrkesroll, har jag valt att anonymisera uppgifter om deltagarnas namn och arbetsplats samt uppgifter som skulle kunna identifiera personerna. Kvale & Brinkmann (2014, s.227) menar att det är viktigt att värna konfidentialitet för personer och organisationer som nämns i en intervju. Anonymisering kan dock leda till att en del av transparens försvinner och att kontroll av forskarens uppgifter blir svår (Vetenskapsrådet 2017, s. 43). I ett försök att hålla en god kvalitet och samtidigt följa

god forskningssed har jag valt att enbart sammanställa några utvalda bakgrundsfaktorer som har relevans utifrån studiens syfte (se tabell 1). Bakgrundsfrågorna innehöll dock inga uppgifter av sådan karaktär som skulle kunna härleda till intervjupersonerna eller kommunerna de arbetade i.

Nyttjandekravet sätter ramar för hur uppgifter som samlas in ska hanteras och användas i forskningssyfte (Vetenskapsrådet, 2017). Deltagarna har fått information om att de insamlade uppgifterna kommer behandlas ansvarsfullt och endast kommer att användas för forskningsändamålet, de har även fått erbjudande om att ta del av uppsatsen när den blivit färdigställd.

6. Resultat och analys

I detta avsnitt presenteras och analyseras studiens resultat och analys. Analysen har delats in i tre centrala teman som bottnar i studiens frågeställningar. Ett antal underteman har även identifierats. Inledningsvis kommer socialarbetarnas upplevelser av standardiserade manualer och bedömningsinstrument att redovisas. Syftet är här att undersöka socialarbetarnas syn på standardisering inom socialt arbete och hur denna utveckling påverkar deras yrkesutövning samt mötet med brukaren. Därefter kommer socialarbetarnas handlingsutrymme i relation till IBIC som standardiserat bedömningsinstrument att uppmärksammas. Slutligen kommer socialarbetarnas förhållningssätt till brukarens självbestämmande och inflytande vid planering och utformning av insatser att belysas.

6.1 Upplevelser av bedömningsverktyget IBIC

Utifrån socialarbetarnas perspektiv och erfarenheter av arbetet enligt IBIC, kan vi skapa bättre överblick över hur IBIC fungerar i praktiken och hur det uppfattas av de som aktivt arbetar med IBIC som bedömningsverktyg i sitt vardagliga arbete. Införandet av den standardiserade arbetsmodellen IBIC i socialtjänsten har inneburit förändringar för såväl organisationer som för socialarbetarna, som tillämpar modellen i sin yrkesutövning. Liljegren & Parding (2010) menar att strävan efter dokumenterad kunskap, evidensbaserad styrning och styrningsmodellen NPM har medfört förändrade villkor för professionella inom välfärdsorganisationer. Resultatet av

studien indikerar att det råder delade uppfattningar kring det nya sättet att dokumentera utifrån IBIC. Flera av de intervjuade socialarbetarna upplevde att etablerandet av IBIC som ett bedömningsinstrument har medfört negativa förändringar, men uppgav att det också förekom vissa positiva förändringar.

Några generella fördelar som förs fram är att IBIC möjliggör en tydligare och mer strukturerad beskrivning av brukarens behov. En intervjuperson uttrycker det på följande sätt:

”Övergången till IBIC innebär en ökad möjlighet att skriva en detaljerad beskrivning av brukarens faktiska behov och vad den klarar själv i specifika fall, en skillnad mot tidigare är att det blir lättare att sortera individens behov och det blir mer säkert och målinriktat arbete när utredningar utgår från livsområden” (Informant 3)

Intervjupersonen anser i likhet med några av de övriga intervjupersonerna att den tydlighet och struktur som IBIC-modellen medför är positiv. Arbetssättet underlättar att fånga in individens varierande behov och sortera dem i de olika livsområden som modellen bygger på. Att utgå från livsområden och dokumentera olika aspekter av brukarens behov framställs som ett individanpassat och målinriktat arbete som syftar till att uppnå uppsatta mål. Att IBIC medför tydlighet och struktur kan dras parallellt till tidigare forskning som beskriver den ofrånkomliga osäkerheten som genomsyrar socialt arbete, vilket standardiseringen har i syfte att reducera (Ponnert & Svensson, 2016).

Även om positiva förändringar har rapporterats så har flera informanter uppvisat en negativ inställning till IBIC som arbetsmetod och de upplever att metoden inte uppfyller den funktionen man har önskat. Samtliga socialarbetare är i olika utsträckning mer eller mindre skeptiska till om införandet av IBIC-modellen har påvisat goda effekter. Svårigheten att dokumentera enligt IBIC:s digitala verksamhetssystemet har uttryckts under intervjuerna. Nedan återges ett utdrag som skildrar hur en socialarbetare arbetar med IBIC-modellen i praktiken.

”Jag ser faktiskt ingen fördel med att man ska hålla på in och ut i rutorna. Det var mycket lättare att jobba förut. Det var enklare att skrolla upp och ner på datorn, klippa och klistra om det behövs, det var lättare att få en överblick. Du kan inte göra dina aktiva redigeringar utan

du måste komma ihåg vad är det var du ska göra och det är väldigt tråkigt och frustrerande att hoppa fram och tillbaka och jobba på det viset. Det tar mycket tid” (Informant 1)

I citatet beskriver socialarbetaren hur arbetet påverkats som en följd av implementeringen av IBIC. Socialarbetaren anser att IBIC har försvårat arbetsprocessen jämfört med hur man gjorde tidigare. Formuläret begränsar möjligheten att skriva en sammanhängande text och gör det svårare att få överblick och skapa en helhetssyn. BIC:s utredningen består av många olika steg och olika rubriker där socialarbetaren ska in och lista ut information om den enskilde individen. Det är därför svårare att dokumentera när utredningen är upphackad. Att dokumentera utifrån IBIC-modellen tycks inte heller leda till bättre framställning av brukarens funktionstillstånd, arbetet beskrivs snarare som ett ”tråkigt” moment då socialarbetaren måste utgå från de olika livsområdena i sina utredningar, vilket skapar en förvirring bland socialarbetarna. Vidare menar socialarbetaren att utredningsarbetet enligt IBIC är en lång och tidskrävande process.

6.1.1 Ett system som är svårt att omsätta i praktiken

Många av de intervjuade socialarbetarna är positiva till målen som finns i IBIC och betonar vikten av att arbeta behovsriktat. Det fanns förväntningar att insatser som beviljas skulle bli mer individanpassade och brukarvänliga i och med införandet av IBIC som en arbetsmetod i socialtjänsten. Flera av intervjupersonerna menar att Socialstyrelsens intentioner med IBIC är goda men är svåra att omsätta i praktiken.

”Ett skört system, om jag ska vara ärlig, ett system som individen ska anpassas till och inte tvärtemot, det kan vara svårt och sätta in individens behov i de här områdena, där man ska pricka för på olika sätt, vad individen har för en uppfattning och vad någon annan har för uppfattning. Jag tycker personligen att den är urusel” (Informant 2)

Socialstyrelsen beskriver IBIC som ett behovsriktat och strukturerat arbetssätt som ska genomsyra socialtjänstens arbete med personer som är i behov av stöd. Insatserna ska utgå från brukarens individuella behov (Socialstyrelsen, 2016:1). Men i det ovanstående citatet framgår att det finns betydande svårigheter med att implementera IBIC. Socialarbetaren lyfter fram svårigheten att tillgodose brukarens behov genom att skapa en punktlista av på förhand utformade insatser. Det är inte vad individen har för behov som styr utformningen av insatsen,

utan det är insatsen som avgör vilket stöd den enskilde kan få. Att översätta IBIC:s mål från teori till praktik är en utmaning eftersom flera av de intervjuade socialarbetarna känner sig detaljstyrda.

”Vi är mycket mer detaljstyrda än tidigare ... Syftet med den nya manualen [IBIC] handlar om att ha individen i centrum, att stödet ska utgå från individens behov och mål, men tycker inte att det görs i stor omfattning, även om vi har det som mål. Vi är inte där än. När vi skriver utredningar så tänker vi fortfarande på vilka existerande insatser som vi kan erbjuda”

(Informant 7)

Flera av de intervjuade socialarbetarna beskriver att IBIC är alltför detaljerat och invecklat, vilket leder till att de känner sig begränsade när de utför sina utredningar. Utformning av alltför detaljerade och precisa standardiserade manualer kan enligt Ponnert (2013, s.50) utgöra ett hinder i arbetet och bidra till att andra sammanhang, som ligger utanför förutbestämda kategorier och rubriker, undanskymms och får underordnad betydelse. Socialarbetaren i det ovanstående citatet betonar att individens behov inte kommer till uttryck i tillräckligt hög grad. Fokus ligger snarare på tillgängliga insatser i kommunen. Att vara insatsstyrd uppfattas därmed som ett hinder för att utföra socialt arbete och uppnå IBIC:s grundläggande mål.

En ytterligare utmaning som flera av intervjupersonerna förmedlade under intervjuerna är tekniska problem som inträffar under utredningsarbetet. En socialarbetare beskriver sin upplevelse på följande sätt:

”När det gäller personlig assistans som är omfattande så är vi tillsagda att använda oss av IBIC-modulen, väldigt många gör det och väldigt många gör det inte. Jag brukar inte öppna upp ärenden i IBIC när det gäller personlig assistans för att när jag har gjort det så har systemet strukit det jag har skrivit”

(Informant 5)

I citaten ovan kan man observera två utsagor som är värda att stanna upp vid och analysera. Den första utsagan hittas i uttrycket ”*vi är tillsagda att använda oss av IBIC*”. Detta tyder på organisatoriska krav på att använda IBIC. Här finns ett tecken på det som Evetts (2006a, 2010) kallar för organisationsprofessionalism. Den organisatoriska logiken som drivs av ledningen bygger i detta fall på att utföra ett standardiserat och systematiskt arbete utifrån

IBIC-manualen, något som går emot många av socialarbetarnas uppfattning om hur arbetet ska utföras. Den andra utsagan återfinns i konstaterandet ”våldigt många gör det och väldigt många gör det inte”. Socialarbetarens uttalande indikerar snarare på den yrkesprofessionella logiken som innebär att professionella styr verksamheten främst via sin socialisation i arbetet där de legitimerar vad som kan och inte kan göras i praktiken (Evetts, 2006a, 2010).

Socialarbetaren konstaterar vidare att dokumentation enligt IBIC är problematisk när det kommer till insatsen personlig assistans, varför en del socialarbetare valt att avvika från att använda IBIC. Deras avvikelse kan förstås som en form av coping-mekanism som, enligt Lipsky (1980/2010), utgör en informell strategi som gräsrotsbyråkrater utvecklar för att hantera utmaningar som uppstår i deras yrkesroller. Detta lyfter frågan om socialarbetarnas handlingsutrymme och möjligheten att kunna välja andra handlingsalternativ än det som organisationen har bestämt. Socialarbetarnas agerande går i linje med Evans och Harris (2004) beskrivning av gräsrotsbyråkraternas förmåga att alltid hitta nya sätt att bevara sitt handlingsutrymme trots ökade organisatoriska krav. I det efterföljande avsnittet diskuteras handlingsutrymme mer ingående.

6.2 Socialarbetarnas syn på sitt handlingsutrymme

Ett framträdande tema som har en central betydelse i denna studie och har varit närvarande i diskussionerna med de intervjuade socialarbetarna är handlingsutrymme. Förutom att besvara studiens andra frågeställning, som belyser hur standardiserade manualer påverkat den professionella socialarbetarens handlingsutrymme, kommer även organisatoriska aspekter och socialarbetarens roll i organisationen att diskuteras som ett led i analysen. Detta görs eftersom många av intervjupersonerna betonat att organisatoriska förutsättningar är en avgörande faktor när det gäller deras upplevelse av handlingsutrymme.

6.2.1 Handlingsutrymme i förhållandet till IBIC-manualen

Många av socialarbetarna som deltog i studien upplever ett relativt stort handlingsutrymme. Trots att kritiska förhållningsätt till manualen kom till uttrycks hävdar samtliga intervjupersoner att de inte upplevt någon förändring i sitt handlingsutrymme efter införande av IBIC. Den insamlade empirin skildrar olika uppfattningar gällande vad begreppet innebär, vilket kan påverka synen på handlingsutrymmet i förhållandet till IBIC. En del av socialarbetarna menar att handlingsutrymmet är kopplat till friheten att göra individuella bedömningar och fatta beslut om insatser. Andra socialarbetare framhåller att

handlingsutrymme även handlar om möjligheten att påverka arbetsupplägg och mötet med brukaren, vilket illustrerats i citatet nedan:

” För mig handlar handlingsutrymme om friheten att strukturera samtalet, hur jag talar med brukaren, god man eller föräldrar. Det är där jag skapar mitt handlingsutrymme. Och jag tycker inte att IBIC har begränsat mitt handlingsutrymme, det är ungefär som tidigare”

(Informant 4)

Socialarbetaren upplever ett stort handlingsutrymme när det kommer till hur samtalet med brukaren och anhöriga utformas. Att påverka upplägget beskrivs som en bidragande faktor till att ha handlingsutrymme. Här ges socialarbetaren utrymme att välja hur hon ska agera i mötet med brukaren och göra sina egna bedömningar. Detta trots att införandet av standardiserade modeller i det sociala arbetet sätter ramar för hur arbetet ska utföras och därmed leder till att handlingsutrymmet minimeras (Svensson et al, 2008). Lipsky (1980/2010) menar dock att gräsrotsbyråkrater alltid försöker behålla sin autonomi och sitt handlingsutrymme. Nedan exemplifierar samma socialarbetare hur hon brukar förhålla sig till IBIC-manualen samtidigt som hon använder sitt handlingsutrymme:

”Jag är lite äldre, så jag tar mig friheten och jobbar på samma sätt som tidigare, vi människor utvecklas tillsammans inte av att någon sitter och läser innantill på något papper och ställer konstiga frågor, visst jag kan ha det med mig, jag kan kasta ett öga. Jag tar in det i huvudet och gör om det till vanliga frågor. Jag följer inte manualen blint. Jag håller mig till teman i manualen men jag ställer inte frågorna utifrån manualen. Det skulle kanske Socialstyrelsen inte gillar om jag sa det här ” (Informant 4).

Citatet ovan visar tecken på den yrkesmässiga professionalismen (Evetts 2006a, 2010) då indikationer på yrkesidentiteten beskrivs i termer av handlingsfrihet baserat på erfarenheter och praktiska kunskaper som intervjupersonen förvärvat via sin utbildning och under tiden hon har varit yrkesverksam inom fältet socialt arbete [ca 40 år]. Den praktiska och teoretiska kunskapen som socialarbetaren besitter i detta fall brukar benämnas som tyst kunskap, som är ett framträdande tecken på en yrkesprofessionalism. Det innebär att den professionella vet och har handlingsutrymme att handla och agera i de situationer som uppstår i sin yrkesutövning.

Liljegren & Parding (2010) menar att kunskapssynen inte bara berör kunskapens form

utan även kunskapens objekt. I relation till socialt arbetet och människobehandlande organisationer framstår brukaren som kunskapens objekt. Detta innebär att yrkesutövaren använder sin kunskap för att beakta individens behov av stöd och hjälp. Utdraget skildrar detta resonemang då socialarbetaren avviker från att tillämpa IBIC:s frågebatterier i sin strikta form och istället väljer att anpassa frågorna till den enskilde brukaren, vilket tyder på den yrkesmässiga professionalismen som är präglad av socialarbetarens stora handlingsutrymme och möjligheten att göra egna val. Även uttrycket ”*Jag följer inte manualen blindt*” indikerar att socialarbetaren använder sin reflexivitet och resonerar kring bästa möjliga handlingsmönster som gynnar brukaren. Socialarbetarens agerande i detta sammanhang går emot det politiska målet, att IBIC ska utgöra det primära verktyget för bedömning. Socialarbetaren betonar dock att hon håller sig till de övergripande målen men använder sitt handlingsutrymme för att planera och strukturera arbetet på ett optimalt sätt.

Liknande resonemang förekommer i empirin då en del av socialarbetarna motiverar varför de undviker att använda IBIC-formuläret i alla ärenden genom att hänvisa till frågornas känsliga karaktär.

”Jag vill inte använda ordet kränkande, men detta att man bedömer kan minst sagt vara känsligt, det är ändå människor man jobbar med. När jag tillämpar modulen känns det att vi liksom sätter någon slags stämpel på det brukaren behöver. Nu blir det så tydligt i IBIC, förr så vävde man in det i text... så ja det kan vara lite känsligt. Det gör att jag undviker eller omformulera vissa frågor av etiska skäl” (Informant 7).

Utdraget skildrar hur socialarbetaren förhåller sig till verktygets innehåll och försöker reflektera över verktygets funktioner och de etiska dilemman som är inbyggda i systemet. Avvikelsen förklaras i detta sammanhang som ett sätt att prioritera brukarens behov och värdera vilken information som är relevant för bedömningsarbetet. Svensson m.fl. (2008) betonar att gräsrotsbyråkrater använder sitt handlingsutrymme i försök att finna lösningar för att möta brukarnas behov i enlighet med de organisatoriska ramarna och sitt eget uppdrag som gräsrotsbyråkrat. Att socialarbetaren har möjligheten att reflektera över sitt arbete och utrymme att göra övervägningar är alltså ett tecken på handlingsutrymme. Lipsky (1980/2010) förklarar gräsrotsbyråkraternas unika uppdrag och menar att handlingsutrymme är nödvändigt i deras yrkesroll eftersom de ställs inför känsliga och unika situationer som berör

människors liv. Det innebär att arbetet som gräsrotsbyråkraterna utför inte kan detaljregleras utan det behövs ett utrymme att välja mellan olika handlingsalternativ och göra individuella samt avvägda bedömningar.

6.2.2 Organisation

Den praktiska verksamheten som den professionella socialarbetaren verkar i utgörs huvudsakligen av offentliga myndigheter. Johansson (2007, s.19) menar att myndigheter kan betraktas som organisationer, möjliga att analysera och studera. Att betrakta socialtjänsten som en människobehandlande organisation (Hasenfeld, 1983) och gräsrotsbyråkrati (Lipsky, 2010) öppnar upp dörren för att analysera socialarbetarens handlingsutrymme i förhållande till organisatoriska praktiker. Den tilltagande standardiseringen kan i och med detta förstås i termer av organisatoriska krav som styr det professionella arbetet. Denna styrningslogik kallas, som tidigare nämnts, för organisationsprofessionalism (Evetts 2006a, 2010). Det som kännetecknar människobehandlande organisationer är att kärnan i den här typen av organisationer bygger på sociala relationer (Hasenfeld, 1983). Vikten av den sociala interaktionen med brukarna är något som ständigt förekommer i samtalen med socialarbetarna. Nedan betonar en socialarbetare med mångårig erfarenhet av socialt arbete vikten av interaktion mellan socialarbetaren och brukaren:

”Jag tror mycket på det att skapa en bra kontakt, bra allians och bra relation med brukaren. Det är viktigt att vi lyssnar in och tar emot, det är även viktigt att brukaren kommunicerar och säger sin mening... nu utifrån IBIC ska vi vara mer lyhörda och fånga upp hur brukaren vill ha kontakt med oss” (Informant 4)

I likhet med många andra anser socialarbetaren ovan att mötet med den enskilde är av central betydelse för att skapa framgångsrika förändringsarbeten. Detta framställs som ett krav i IBIC, i syfte att skaffa en bättre bild av brukarens behov och funktionstillstånd. Att skapa eller bygga relationer är en grundläggande förutsättning i det sociala arbetet, vilket Lipsky (1980/2010) berör i sin teori. Enligt Lipsky står gräsrotsbyråkrater i frontlinjen för att bemöta medborgarnas behov och förväntningar och utgör därmed medborgarnas viktigaste kontaktyta inom offentlig verksamhet.

Det råder konsensus kring att samtalet med brukaren utgör ett viktigt element för att göra behovsutredningar. Det råder dock oenighet kring hur införandet av IBIC påverkat mötet med brukaren. Den insamlade empirin visar att de flesta av intervjupersonerna anser att den standardiserade manualen leder till att individen försvinner i IBIC:s tankespår. Detta kan jämföras med tidigare forskning som visar att standardisering och digitalisering av socialt arbete riskerar att människors personliga berättelse reduceras till en faktakryss i manualen och att viktiga upplysningar om människors liv inte uppmärksammas (Jacobsson & Martinell Barfoed, 2019, s.83).

Ett annat karaktärsdrag för människobehandlande organisationer är att arbetet bygger på moraliska värden eftersom människor utgör ”råmaterialet”. Det huvudsakliga uppdraget är att omvandla råmaterialet till en form som passar organisationen. Detta görs genom att kategorisera, sortera och bibehålla människors förmågor. Brukaren är alltså inte bara en social konstruktion utan även en organisatorisk konstruktion. Tyngdpunkten ligger på att konstruera människor möjliga för organisationen att hantera och kontrollera. Socialarbetarnas upplevelser av det standardiserade verktyget går i linje med den här beskrivningen. Ett sådant arbete kan därför inte bedrivas utan moraliska ställningstaganden (Lipsky 1980 /2010, Hasenfeld, 1983). Konstruktionsprocessen baseras på två primära moment. I ett första steg ska individen standardiseras, dvs. förenklas och reduceras till hanterbara variabler som ligger innanför organisationens erfarenheter, och sedan ska individen kategoriseras, vilket innebär att individens förmågor och egenskaper anpassas till organisationen så att man hittar en lämplig kategori att placera individen i (Johansson, 2007, s.56). Flera informanter håller sig kritiska till standardiseringen av socialt arbete i allmänhet och IBIC i synnerhet. En socialarbetare beskriver standardiseringen på följande sätt:

”Det är som att kasta in en rund boll i ett fyrkantigt hål, att det inte är anpassat efter individen eftersom individer är så himla olika. Varje människa är unik och har olika behov och dessa mallar och formulären stämmer inte alltid in för att göra det så bra som möjligt och beskriva individens behov, även om det var mycket fritext” (Informant 2)

Här beskriver socialarbetaren komplexiteten som ingår i sin roll som gräsrotsbyråkrat där de fattar beslut som ingriper i människors liv (Lipsky,1980/2010). I sin yrkesutövning bemöter de människor med olika behov och förväntas att göra likformiga bedömningar utifrån IBIC. Socialarbetaren uttrycker i klarspråk att IBIC som arbetsmetod inte är särskilt väl anpassad till

att belysa människors varierande egenskaper och individuella behov. Här finns det en risk att en individs hela livssituation, med alla dess nyanser och motsägelsefulla fakta, negligeras eftersom de inte passar in i systemet.

Användning av standardiserade metoder kan dock gynna brukare med likartade behov. Standardiserade bedömningar och kategorier kan i detta fall underlätta för socialarbetaren att fatta snabba och relevanta beslut (Hasenfeld, 2010). En av de intervjuade socialarbetarna bekräftar den här bilden och säger:

”Vi gör många utredningar, cheferna på enheten brukar säga att vi ska vara mer effektiva och vara snabba i våra beslut, men ibland blir det lite svårt... jag tänker att det finns en människa bakom utredningen. En fördel med IBIC ...det är väl om det finns en brukare som passar in i mallen så går det ganska fort att hitta en lämplig insats som motsvarar den enskildes behov”

(Informant 7)

Två viktiga begrepp går att utläsa av citatet ovan, effektivitet och produktivitet, som båda är typiska för Evetts (2006a, 2010) organisationella professionalism där de professionellas prestationer skall kunna utvärderas och standardiseras. Detta leder till förändrade styrningsideal där byråkratiska och organisatoriska intressen styr hur verksamheten ska se ut. Standardisering av arbetsuppgifterna är ett sätt att leda organisationen i önskad riktning och genomföra systematiska kontroller av professionellas arbete. Utifrån detta synsätt blir professionerna ett medel för organisationen att uppnå de mätbara mål som definierats.

Men den byråkratiska styrningen är komplex och problematisk för de professionella. Socialarbetaren pekar på den komplexitet och osäkerhet som är djupt förankrad i socialarbetarnas yrkesroll. Socialarbetaren förväntas vara effektiv och samtidigt tar hänsyn till brukarnas behov, vilket är en komplex uppgift eftersom dessa krav kan vara motstridiga. Detta kan kopplas till Lipsky (1980/2010) som tydliggör dilemmat som kan uppstå i gräsrotsbyråkraternas yrkesroll. Denna dubbla roll innebär att socialarbetaren måste förhålla sig till motstridiga intressen vilket, enligt Olaison m.fl. (2018), utgör en utmaning för socialarbetarna att prioritera utifrån organisationens intressen samt vad som är bäst för den enskilde individen.

I frågan om hur arbetsprocessen och beslutfattandet går till svarar en socialarbetare såhär:

”Vi har en beslutsgrupp där vi lägger fram våra ärenden, det är ett teamarbete ... men till viss del gör jag individuella bedömningar. Och jag känner mig väldigt trygg när vi fattar gemensamma beslut” (Informant 8)

Socialarbetaren beskriver att beslut fattas gemensamt efter professionellas bedömningar och ståndpunkter och att organisationen därmed innefattar en kollegial struktur vilket underlättar beslutfattandet. Evetts (2006a, 2010) lyfter fram kollegialitet som ett grundläggande styrningsverktyg inom yrkesprofessionalism.

6.2.3 Styrning och kontroll

Utifrån intervjuerna förmedlade socialarbetarna att införandet av IBIC som bedömningsmetod inte hade någon större påverkan på deras handlingsutrymme. Även om tidigare forskning påvisar en annan bild (Ponnert & Svensson, 2016). Socialarbetarna upplevde snarare att organisatoriska och politiska krav samt faktorer som stress och hög arbetsbelastning inskränker deras handlingsutrymme och beslutfattande vid bedömning av insatser. En socialarbetare beskriver sin upplevelse av sitt handlingsutrymme på följande sätt:

”Relativt gott men ändå väldigt styrd i vissa saker i vissa insatser. Jag känner mig väldigt styrd av ekonomi, det handlar mycket om vad vi har för ekonomi på enheten, även om det inte ska styra så görs det, det är dyra placeringar på korttidsplatser till exempel där vi är otroligt restriktiva.” (Informant 2).

I ovanstående citatet ger socialarbetaren en paradoxal bild av sitt handlingsutrymme då det beskrivs som ”relativt gott”, vilket är en aspekt av yrkesprofessionalism (Evetts, 2006a, 2010). Men socialarbetaren berättar samtidigt om ekonomiska förhållanden som råder i organisationen. Ekonomi framställs här som ett styrmedel som har en stor inverkan på socialarbetarens handlingsutrymme, men även på vilket sätt brukarens behov tillgodoses och vilka insatser som erbjuds. Denna beskrivning tyder snarare på en organisationell professionalism där hierarkiskt bestämda regler och politiska mål och riktlinjer är etablerade och styr bedömningen av insatserna. Att verkligheten framställs som en blandning av de två idealtypiska konstruktionerna stämmer överens med Evetts (2006a, 2010), som hävdar att styrning av professionellt arbete oftast befinner sig mittemellan de två idealtyperna.

Spänningar mellan professionen å ena sidan och organisationen å andra sidan, kan som citatet lyder ses som två olika sätt att leda och legitimera arbetet. Socialarbetarna ställs inför svåra utmaningar och avvägningar mellan kommunala och politiska riktlinjer, vilket kan begränsa känslan av handlingsutrymme och handlingsfrihet (Lipsky, 1980/2010). När socialarbetaren väljer att verka inom ramen för organisatoriska villkor och förhåller sig till ekonomiska krav kan det enligt Johansson (2007) leda till att socialarbetaren distanserar sig från brukaren. Detta påverkar givetvis brukaren på ett negativt sätt. En annan socialarbetare ger en liknande bild och berättar:

”...men inte alltid min bedömning håller när jag presenterar min tolkning till arbetsledningen. Många beslut har blivit förändrade i delegationsordningen så vi kan inte besluta om vissa insatser utan det ska alltid lyftas och det är inte ovanligt att vi får nej. Det är ganska snävt handlingsutrymmet där. Om jag gör min bedömning enligt mallen att en viss person har rätt till en viss insats så är det inte säkert att det blir... Det är dem ekonomiska aspekter som styr hur vi jobbar” (Informant 5).

I det här citatet kan vi se exempel på en intressekonflikt mellan organisationens och den professionelles intressen. I detta fall uppger socialarbetaren att hon har möjlighet till tolkning och beslut om insatser inom ramen för sitt handlingsutrymme men framhåller att hennes beslut kan förändras i delegationsordningen. Detta ger tydliga indikationer på organisationsprofessionalism då beslut som fattas baseras på hierarkiska auktoritetsstrukturer, vilket begränsar socialarbetarens handlingsutrymme. Stöd för detta påstående återfinns i Howes (1991) forskning, som visar att socialarbetarnas handlingsutrymme att fatta beslut kringkurits av alltmer detaljerade riktlinjer och ledningens makt och inflytande över hur arbetet ska utföras.

Att socialarbetarna möts av krav från olika håll resulterar i att de alltid blir måltavla för medborgarnas hopp om stöd och ledningens samt politikernas intresse, vilket innebär att de kan utsättas för deras kritik (Lipsky, 2010; Hasenfeld, 2010). Nedan redogör en av intervjupersonerna för hur hon brukar hantera situationer där brukaren inte accepterar insatsen:

”Vi försöker alltid motivera brukarna att våga tro på sig själva och testa sig fram ... sen finns det alltid missnöjda brukare och föräldrar som inte tycker att vi har gjort rätt bedömning och ifrågasätter... det är så med beslutprocessen över huvud taget men jag tycker det är bra att vi har något att luta oss mot, att grunda det på något lagrum och visa att vi har riktlinjer som vi måste förhålla oss till... så jag tycker att det är positiv utveckling” (Informant 3)

Att den professionella socialarbetaren förlitar sig på manualer och procedurer är ett sätt att hantera osäkerhetsbetingelser som är förknippade med det sociala arbetet. Standardisering anses vara ett medel för organisationer att hitta en lösning på frågor om osäkerhet och legitimitet. Det finns en risk att standardiserade bedömningsmetoder används som ett skydd gentemot klienten då rädslan att bli utsatt för klander kan leda till att socialarbetarna följer manualer i allt högre grad i syfte att frigöra sig från eget ansvar (Ponnert & Svensson, 2015). Citatet skildrar detta då socialarbetaren hänvisar till det formella regelverket för att rättfärdiga sitt beslut inför brukaren. Detta agerande kan även förstås som en coping-mekanism som gräsrotsbyråkraten utvecklar för att tillhandahålla förklaringar eller förneka det egna ansvaret i sitt beslutfattande genom att hänvisa till riktlinjer och formella förpliktelser (Lipsky, 1980, s.152ff.).

Flera av intervjupersonerna vittnade om ökade krav och kontroller som en följd av implementeringen av IBIC i sina verksamheter. Detta ses som en negativ utveckling som påverkar handlingsutrymmet. Nedan presenteras ett utdrag som belyser detta antagande:

”Jaa ...ökad styrning har det blivit eftersom det finns lite kontroller kring hur man skriver i början av införandet. Vi jobbar under tidspress allt ska gå fort och resurserna ska användas effektiv..., så ja, det har varit en del kontroll på lite olika plan. Nu är vi inne i det och vi får uppdrag från ledningen att vi måste utvecklas i IBIC. Det gör ju att bli stressigt så blir det mindre handlingsutrymme” (Informant 6)

Utdraget ger en dystert bild av utvecklingen mot standardiserat socialt arbete. Ökad styrning, kontroller, kostnadseffektivitet och produktivitet är exempel på faktorer som socialarbetarna menar har varit förenade med införandet av IBIC. Här finns det tydliga kopplingar till den organisationella professionalismen som grund för styrning av professionellas arbetsplats (Evetts, 2006, 2010). I kölvattnet av denna utveckling har socialarbetarens arbete blivit ett föremål för ökade kontroller och styrning (Brante et al, 2015). Jacobsson & Martinell Barfoed

(2019, s.67) menar att standardiseringen ses som ett hjälpmedel för att utöva kontroll och få insyn i vad som sker i socialtjänstens verksamheter. Socialarbetarnas upplevelser stödjer såldes bilden av standardiseringen som ett sätt att leda och styra organisationer i syfte att uppfylla NPM:s målsättningar.

6.3 Brukarens självbestämmande och inflyttande

Hittills har analysen kretsat kring socialarbetarnas erfarenheter av standardiserade arbetsmetoder och hur den tilltagande standardiseringen inom socialt arbete påverkat deras handlingsutrymme. Under detta tema kommer synfältet att vidgas för att även omfatta relationen till brukaren och dess rättigheter, som framgår bland annat av LSS-lagen. Fokus kommer alltså att riktas mot socialarbetarnas förhållningssätt till brukarens delaktighet, självbestämmande och inflyttande över insatser. Dessa aspekter kommer att diskuteras och belysas ur ett maktperspektiv.

6.3.1 Förhållningssätt till LSS:s målsättningar

Den enskildes rätt till inflyttande och självbestämmande framträder i 6§ första stycket LSS ”... *den enskilde skall i största möjliga utsträckning ges inflyttande och medbestämmande över insatser som ges*”, vilka är grundläggande principer för arbetet som bedrivs inom LSS-området (Larsson & Larsson, 2019, s.36). I frågor om hur socialarbetarna förhåller sig till dessa krav vid planering och utformning av insatser svarar en socialarbetare såhär:

”Vi ser till att personen görs delaktig i vad som händer, personen ifråga behöver inte alltid förstå eller svara, man försöker ändå lägga det på en nivå som gör att de ska känna sig delaktiga. En del klarar av det med hjälp av bildstöd, andra vill inte vara med eller sitter helt tysta även om vi försöker prata med dem... deras funktionshinder kan vara på det sättet som gör att de kanske inte förstår men ändå vill sitta med, i så fall finns det någon som för dens talan, antingen via fullmakt eller förvaltarskap... vi frågar alltid vad personen har för uppfattning, vad personen önskar, sen är det inte säkert att det går och genomföra med den insatsen som vi kan erbjuda” (Informant 5).

Citatet innehåller två aspekter som är avgörande för brukarens möjlighet till inflyttande

och självbestämmande. För det första betonar socialarbetaren vikten av att utgå från brukarens befintliga funktionstillstånd och förmåga att uttrycka sina åsikter och önskemål. Detta framställs som bidragande faktor till att öka brukarmedverkan i beslutfattandet.

Förutsättningar att delta i beslutprocessen kan dock variera på flera olika sätt. Socialarbetaren betonar i likhet med många andra att bildstöd, som innehåller olika bilder och figurer, är ett hjälpmedel som leder till ökad kommunikation och förståelsen kring brukarens behov. Detta leder i sin tur till att förse brukaren med en känsla av delaktighet och inflytande över sin livssituation.

Men frågan är vad som händer med brukare som har omfattande kognitiva och kommunikativa svårigheter. Av citatet framkommer att personer med nedsatt beslutsförmåga kan ha förvaltare eller fullmaktshavare som har i uppdrag att kommunicera och forma brukarens vilja och önskemål. För det andra menar socialarbetaren att kommunens resurser och utbud av insatser är en grundläggande faktor som kan begränsa möjligheten att uppfylla brukarens önskemål. Många gånger saknar kommunen resurser för att ge brukarna den hjälp de önskat. Detta kan kopplas till Lipsky (1980/2010) som menar att gräsrotbyråkraternas yrkesutövning präglas av obegränsad arbetsmängd men mycket begränsade resurser. Här är socialarbetarnas handlingsutrymme nödvändigt för att hantera den svårlösta paradoxen och göra skönsmässiga bedömningar av hur resurserna ska fördelas och vilka behov som kan tillgodoses inom ramen för den beslutade insatsen. I denna process omvandlas personer med funktionsnedsättning till brukare och deras behov av hjälp i vardagen anpassas till de insatser som socialtjänsten erbjuder (Lipsky 1980/2010; Hasenfeld, 1983). Detta innebär att socialarbetaren måste utöva makt i förhållandet till den enskilde i den process genom vilken brukaren konstrueras (Hasenfeld, 1983; Johansson, 2007). Villadsen (2003) menar att maktutövning inom socialt arbete inte bara handlar om att styra brukaren i en bestämd riktning utan även om hur brukaren framställs och kategoriseras.

Brukarens möte med människobehandlande organisationer är ett tydligt exempel på detta, då brukaren formas och anpassas till en form som går i linje med uppsatta mål. Denna styrning praktiseras bland annat genom professionell expertis vilket utgör ett viktigt verktyg för att styra och förändra brukarnas beteende och normer.

Brukaren har rätt till självbestämmande och inflytande över insatser men står paradoxalt

nog i beroendeställning till socialarbetaren, som fattar beslut genom sitt betydande handlingsutrymme. Evans & Harris (2004, s. 892) påpekar att handlingsutrymmet är något som både kan gynna och missgynna den enskilde och menar att det bör förstås som något nära kopplat till makt. Detta tyder på den asymmetriska maktrelationen mellan socialarbetaren som har befogenhet och legitimitet att fatta beslut och brukaren som är beroende av det stöd socialarbetaren förfogar över.

På en följdfråga beskriver en av de intervjuade socialarbetarna maktförhållandet mellan brukaren och socialarbetaren på följande sätt:

”På något sätt sitter socialtjänsten, reglerna ... har ju den makten på något sätt, men brukaren ska alltid vara med och ha önskemål, men det bli ju alltid snett, maktfördelningen blir alltid snett, det är ändå kommunen och vi som beslutfattare som har makten. De kan alltid överklaga beslutet om de tycker det är fel, men det blir en sned maktfördelning, det är självklart” (Informant 5)

Socialarbetarens resonemang kring maktfördelningen går att knyta an till Lipskys (1980/2010) beskrivning av den ojämlika och asymmetriska relationen mellan den enskilde och gräsrotsbyråkraten, då den sistnämnda är den part som har makten att fatta beslut som påverkar brukarens liv och livschanser.

I frågan om hur införandet av IBIC som standardiserat bedömningsinstrument i socialtjänsten påverkat maktrelationer svarar en socialarbetare såhär:

”Det är ju en komplex fråga ... men jag tycker... i och med IBIC har man ytterligare understrukt med rött att det är jätteviktigt att främja brukarens inflyttande och delaktighet över sin livsföring. Men jag jobbar i en offentlig myndighet, vi följer ju fasta regler och riktlinjer ... och det är fortfarande min tolkning, att jag exempelvis tycker att en person ligger på svår fast den egentligen ligger på måttlig” (Informant 8).

Socialarbetaren menar att IBIC har bidragit till att bättre stimulera och uppmuntra brukarnas delaktighet och inflyttande över insatser, men leder samtidigt till att brukarens möjlighet att själv styra över insatsen begränsas, dels på grund av rådande regler, dels på grund av socialarbetarens myndighetsutövning och tolkningsföreträde. Delaktigheten innebär inte här

att brukaren ska vara med och påverka planeringen och utformning av insatsen. Istället handlar det om ett deltagande i linje med vilka insatser som socialtjänsten har att erbjuda utifrån på förhand bestämda ramar.

Merparten av de intervjuade socialarbetarna betonar vikten av lyhördhet och anpassning till den enskilde brukaren när det gäller frågor om delaktighet. Det är något som stärker den sociala relationen till brukaren och leder i förlängningen till att förstärka brukarens perspektiv i beslutfattandet. Formulärets språkliga karaktär är något som flera intervjupersoner tagit upp under intervjuerna. Samtliga socialarbetare menar att det standardiserade språket är en faktor som försvårar kommunikationen med brukaren, vilket ger mindre utrymme för brukarens personliga uttryck. Detta riskerar att få negativa konsekvenser för brukarens delaktighet och självbestämmande.

”Ibland kan språket bli väldigt svårt, det är svåra utredningar att förstå för en person som har en funktionsnedsättning, så jag upplever inte att modulen är till för brukaren, jag tycker den är svår för brukaren att kunna uttrycka sig efter” (Informant 1)

7. Slutdiskussion

Syftet med denna studie har varit att undersöka och analysera socialarbetarens erfarenheter och förhållningssätt till implementeringen av IBIC som standardiserat bedömningsverktyg inom LSS-området, med fokus på dess konsekvenser för socialarbetarens yrkesutövning och profession. Socialarbetarnas syn på brukarens självbestämmande och inflytande har också varit av central betydelse. Tre frågeställningar som berörs och besvaras i analysen har formulerats: Hur uppfattar den professionelle sin arbetssituation och hur använder denne sig av standardiserade bedömningsinstrument i mötet med brukaren? På vilket sätt påverkar utvecklingen mot standardiserade bedömningsmetoder och ökad styrning den professionelles handlingsutrymme? Hur förhåller den professionelle sig till brukarens självbestämmande och inflytande över insatser? I detta avslutande kapitel resonerar jag kring mina resultat utifrån studiens syfte och frågeställningar. Studiens resultat och övergripande slutsatser diskuteras även i relation till tidigare forskning. Kapitlet avslutas med förslag till framtida forskning.

7.1 Slutsatser

I denna studie har jag visat hur utvecklingen mot standardiserat socialt arbete påverkar socialarbetarnas yrkesutövning. När det gäller socialarbetarnas allmänna upplevelser av arbetet utifrån IBIC visar resultatet av denna studie på en något ambivalent attityd till att systematiskt dokumentera i enlighet med IBIC. Utifrån socialarbetarnas berättelser har det framkommit både positiva och negativa aspekter, även om de senare överväger. Å ena sidan upplever några av socialarbetarna att tydligt definierade mål och delmål som är etablerade i IBIC-modellen har bidragit till tydligare, mer systematiskt och strukturerat utredningsarbete. Det har även framkommit att IBIC utgör ett användbart instrument för att leva upp till statliga krav på likvärdighet och rättssäkerhet med avseende till utredningar och uppföljningar av insatser inom LSS-området (Socialstyrelsen, 2021). Samtliga intervjuade socialarbetare menar att likvärdighet och rättssäkerhet är två framträdande aspekter som har införlivats i socialtjänsten sedan implementeringen av IBIC. Standardiseringen tycks alltså öka kvaliteten i arbetet genom att utgå från objektiva och evidensbaserade grunder snarare än socialarbetarnas intuition och subjektiva bedömningar. En sådan beskrivning av standardiseringen känns igen i Ponnert & Svenssons (2015) forskning där standardisering framställs som ett sätt att öka legitimitet och minska rättsosäkerheten.

Å andra sidan har negativa och skeptiska aspekter formulerats. Utredningsformuläret beskrevs som alltför detaljerat och svåränvänt. Dessutom fanns det farhågor om att arbetet enligt IBIC skulle leda till försämrade relationer med brukaren. Detta resultat stödjer därmed den tidigare forskningen som visar på konsekvenserna av införandet av evidensbaserad praktik med dokumentstyrning och standardisering. I likhet med Lauri (2016) skildrar resultatet av min studie att IBIC sätter prägel på relationen mellan den yrkesverksamma socialarbetaren och brukaren. Det finns alltså mycket som tyder på att det personliga mötet har påverkats av detta fenomen och kommit att präglas av likgiltighet och distans till brukarna. Lauri (2016) visar att denna utveckling har medfört ett nytt socialarbetarsubjekt där de professionella tenderar att vara mer lojala med organisationen än med brukaren. Däremot visar jag i min analys att socialarbetarna är medvetna om riskerna med manualbaserade arbetsätt och försöker prioritera brukarnas behov framför organisatoriska krav.

Ett intressant fynd i denna studie är att socialarbetarnas upplevelser av IBIC har likheter med forskning om professionellas upplevelser av det standardiserade verktyget ASI (Skogens 2012, Alexandersson, 2006), där polariserade ställningstaganden också har framkommit.

Detta skulle kunna tyda på att standardiserade bedömningsinstrument i grund och botten har liknande upplägg och klassifikationssystem, även om målgruppen skiljer sig åt. I och med studiens avgränsning kunde fördjupad kunskap om hur standardiserade bedömnings- verktyg används inom ramen för socialtjänstens myndighetsutövande praktiker nås.

Flera studier konstaterar att den tilltagande standardiseringen anses begränsa eller förändra handlingsutrymmet för den yrkesverksamma socialarbetaren (Svensson, Johansson & Laanemets, 2008, Munro 2004, Ponnert & Svensson, 2016). Detta resultat skildras inte i min analys av socialarbetarnas utsagor och reflektioner kring sitt handlingsutrymme. En gemensam närmare för socialarbetarna är att de upplever sig ha ett relativt stort handlingsutrymme och har tolkningsföreträde av lagar och regler. Denna slutsats går i linje med annan forskning som betonar att socialarbetarna fortfarande kan uppleva ett stort handlingsutrymme och frihet i sin myndighetsutövning, trots ökad standardisering inom det sociala arbetet (Jessen & Tuftes, 2014). I intervjuerna har flera intervjupersoner framhållit att organisatoriska förutsättningar och byråkratiska styrningslogiker kan inskränka möjligheterna att fatta diskretionära beslut. Utifrån studiens teoretiska ramverk har jag kunnat analysera och blottlägga socialarbetarnas uppfattningar av sin profession i förhållandet till organisatoriska intressen. I min analys av det empiriska materialet har jag visat att det inte är ovanligt att organisationens intressen går i strid med socialarbetarna som profession. Med hjälp av mina teoretiska hörnstenar, såsom yrkes- och organisationsprofessionalism, har jag kunnat placera socialarbetarnas berättelser i ett större sammanhang och belysa mötet mellan två logiker för styrning av det sociala arbetet.

Utöver att diskutera och analysera socialarbetarnas förhållningssätt till IBIC och hur införandet påverkat deras profession har jag även studerat förhållningssätt till brukarens självbestämmande och inflytande. En styrka i min studie menar jag emellertid ligger i förståelsen om hur implementeringen av IBIC kan ta sig uttryck i frågor som rör brukarens möjligheter till delaktighet och inflytande. Ett resultat som jag uppnått i min analys visar att det finns en diskrepans mellan hur brukardelaktighet och inflytande beskrivs i teorin och hur det hanteras och utövas i praktiken. Mina informanter betonar vikten av brukarens delaktighet och inflytande över insatser som ges, men menar samtidigt att maktrelationen i mångt och mycket är ojämlig och asymmetrisk. Detta resonemang förstärks av den tidigare forskningen (Jos & Tompkins, 2009).

7.2 Förslag på framtida studier

Standardisering är ett komplext fenomen som styr och reglerar det sociala arbetet, något som förändrat villkoren för organisationer och professioner men även för enskilda individer. Studiens resultat kan bidra med förståelse för den komplexiteten som präglar IBIC som ett standardiserat bedömningsinstrument och vilken inverkan det har haft på socialarbetarnas handlingsutrymme samt vilka utmaningar som finns kring brukarnas delaktighet. Men det finns andra kunskapsluckor som behöver fyllas då standardisering är så omfattande och den tidigare forskningen är relativt begränsad. Avsaknaden av ett brukarperspektiv har varit påtaglig i den aktuella studien. Det är därför en intressant forskningsuppgift att fördjupa kunskapen om brukarens upplevelser av standardiserade metoder och att närmare undersöka vilka konsekvenser det kan få för brukaren. En annan angelägen fråga är hur man kan stimulera brukarens delaktighet och inflytande? Enligt Socialstyrelsens senaste rapport (2020) framkommer det att mindre än hälften av Sveriges kommuner arbetar helt eller delvis utifrån IBIC inom LSS-området. Här förfaller det på sin plats att studera varför så många kommuner har valt att inte införa IBIC, trots enorma statliga satsningar. Finns det skillnader i hur kommunerna använder arbetsmetoden? Är arbetsmetoden mer anpassad för äldreomsorgen än för LSS?

8. Referenser

Aamodt, L. G. (2014). *Den gode relasjonen*, 2. rev. utg. Oslo: Gyldendal akademisk, Oslo.

Abrahamson, Maria & Kalle Tryggvesson (2009). *Socialtjänstens användning av standardiserade klientbedömningsinstrument – ASI som retorik och praktik i två svenska kommuner*. Nordisk Alkohol- och Narkotikatidskrift. Vol 26 No 1, ss. 21–39.

Alexandersson, Karin (2006). *Vilja Kunna Förstå. Om implementering av systematisk dokumentation förverksamhetsutveckling i Socialtjänsten*. Örebro Studies in Social Work 7. Örebro: Örebro universitet.

Alvesson, Mats (2011). *Intervjuer: genomförande, tolkning och reflexivitet*. 1. uppl. Malmö: Liber.

Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (2017). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Tredje upplagan Lund: Studentlitteratur

Bergmark, A., & Lundström, T. (2006). *Mot en evidensbaserad praktik? – Om färdriktningen i socialt arbete*. Socialvetenskaplig tidskrift (2), 99–113.

Bergmark, Anders & Lundström, Tommy (2011b). Evidensbaserad praktik i svenskt socialt arbete: Om ett programs mootagande, förändring och möjligheter i en ny omgivning. II. I

Bohlin, Ingemar & Sager, Morten (red.) (2011). *Evidensens många ansikten: evidensbaserad praktik i praktiken*. Lund: Arkiv

Bergmark, Anders; Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2012). *The mismatch between the map and the terrain—evidence-based social work in Sweden*. European Journal of Social Work, 15(4):598-609.

Björk, A. (2017). *Mot en situerad standardisering inom socialtjänsten*. Socialvetenskaplig tidskrift, 24(3–4), ss. 303–313.

Blomberg, S. & Dunér, A. (2015). *Biståndshandläggarens yrkesroll och handlingsutrymme inom äldreomsorgen*. I Johansson, S., Dellgran, P. & Höjer, S. (red.) *Människobehandlande organisationer. Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur & Kultur, ss. 194 – 213.

Bohlin, I. (2011). *Evidensbaserat beslutsfattande i ett vetenskapsbaserat samhälle. Om evidensrörelsens ursprung, utbredning och gränser*. I I. Bohlin & M. Sager (Red). *Evidensens många ansikten: evidensbaserad praktik i praktiken*, 31–68. Lund. Arkiv.

Brante, T., Johnsson, E., Olofsson, G., & Svensson, L.G. (2015). *Professionerna i kunskapssamhället: en jämförande studie av svenska professioner*. Stockholm. Liber.

Brunsson, Nils & Jacobsson, Bengt (1998). *Standardisering*. Stockholm: Nerenius & Santérus

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber

Connell, Raewyn; Fawcett, Barbara & Meagher, Gabrielle (2009). *Neoliberalism, New Public Management and the Human Service Professions*. Introduction to the Special Issue, *Journal of Sociology*, 45(4): 331–338.

Denvall, V., & Johansson, K. (2012). *Kejsarens nya kläder – implementeringen av evidensbaserad praktik i socialt arbete*. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 1, 26–45.

Effekten av IBIC - Utvärdering av arbetssättet Individens behov i centrum i socialtjänsten [Elektronisk resurs]. (2021). Myndigheten för vård- och omsorgsanalys. Tillgänglig på Internet: [HTTPS://www.vardanalys.se/rapporter/effekten-av-ibic/](https://www.vardanalys.se/rapporter/effekten-av-ibic/) (Hämtad 2022-03-15).

Evans, T & Harris, J. (2004) “*Street-level bureaucracy, social work and the (exaggerated) death of discretion*” *British Journal of Social Work*, 34, 6, 871-895.

Evetts, J. (2002). *New directions in state and international professional occupations: discretionary decision-making and acquired regulation*. *Work, employment and society*, 16 (2): 341-353

Evetts, J. (2006a). *Organizational and occupational professionalism: The challenge of new public management*. Paper presented at the XVI World Congress of Sociology.

Evetts, J. (2010). *Reconnecting professional occupations with professional organizations: Risks and opportunities*. I L. G. Svensson & J. Evetts (red.), *Sociology of professions: Continental and Anglo-Saxon traditions*. Göteborg: Daidalos

Franklin, Donna L. (1986) Mary Richmond and Jane Addams: *From Moral Certainty to Rational Inquiry in Social Work Practice*. *Social Service Review* Vol. 60 (4).

Göransson, Kristina (2019). *Etnografi: Sjösätt, navigera och ro i land ditt projekt*. Lund: Studentlitteratur.

Hall, Patrik (2012). *Managementbyråkrati: organisationspolitisk makt i svensk offentlig förvaltning*. Malmö: Liber.

Hasenfeld, Yeheskel (1983). *Human service organizations*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall

Hasenfeld, Yesekele (red.) (2010): *Human Services as Complex Organisations*. London: Sage.

Herz, M. (2018). *Det sociala arbetets kontrollmaskineri*. Ur M. Dahlstedt. & P. Lalander (red). *Manifest för socialt arbete i tiden*. Lund: Studentlitteratur, ss. 33–44.

Hjärpe, Teres (2020). *Mätning och motstånd: sifferstyrning i socialtjänstens vardag*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2020.

Hjärpe, T., & Martinell Barfoed, E. (2021). *Att göra socialt arbete med dokument*. In S. Linde, & K. Svensson (Eds.), *Välfärdens aktörer: Utmaningar för människor, professioner och organisationer* (pp. 73–100). Social Work Press. <https://doi.org/10.37852/oblu.118.158>

Holstein, James A. (2013). *Att producera människor*. I: Jakobsson, Katarina & Wästerfors, David (red.) *Från klarhet till klarhet*. Lysande texter för sociologisk forskning. Malmö: Égalité.

Howe, David (1991) Knowledge, power and the shape of social work practice, I Martin Davies (red.) *The sociology of social work*, London: Routledge.

IVO (2014). Våldsutsatta kvinnor och barn som har bevittnat våld. Slutrapport från en nationell tillsyn 2012–2013. IVO 2014:2

Jacobsson, Katarina (2008). Den svårfångade kvaliteten. I Katarina Sjöberg & David Wästerfors (red.), *Uppdrag forskning - konsten att genomföra kvalitativa studier*. Malmö: Liber.

Jacobsson, Katarina & Martinell Barfoed, Elizabeth (2019). *Socialt arbete och pappersgöra: mellan klient och digitala dokument*. Första upplagan Malmö: Gleerups

Jacobsson, K., & Meeuwisse, A. (2008). Fallstudieforskning. In A. Meeuwisse, H. Swärd, R. Eliasson-Lappalainen, & K. Jacobsson (Eds.), *Forskningsmetodik för socialvetare* (pp. 41-56). Natur och kultur.

Jessen, J. T. & Tufte, P. A. (2014). *Discretionary decision-making in a changing context of activation policies and welfare reform*. Article in Journal of Social Policy 43(02):269-288 April 2014 DOI: 10.1017/S0047279413000998

Johansson, Kerstin; Denvall, Verner & Vedung, Evert (2015). After the NPM Wave: Evidence-based practice and the vanishing client. Offentlig Förvaltning. Scandinavian Journal of Public Administration, 19 (2) : 69 -88.

Johansson, R. (2007). *Vid byråkratins gränser: om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. 3. uppl., Lund: Arkiv.

Johansson, S. 2010. *Implementing Evidence-based Practices and Programmes in the Human Services: Lessons from Research in Public Administration*. European Journal of Social Work, 13 (1), 109–125. doi: 10 1080/13 691 450 903 135 691.

Jonnergård, Karin, Funck, Elin K. & Wolmesjö, Maria (red.) (2008). *När den professionella autonomin blir ett problem*. Växjö: Växjö University Press. Tillgänglig: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:vxu:diva-3722>

Jos, Philip. H. & Mark. E. Tompkins (2009). *Keeping it public: Defending public service values in a customer service age*. *Public Administration Review*, 69 (6): 1077-1086.

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Tredje [reviderade] upplagan Lund: Studentlitteratur

Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Lantz, Annika (2013). *Intervjumetodik*. 3., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Monica & Larsson, Lars G. (2019). *LSS 2019*. Helsingborg: Komlitt.

Lauri, Marcus (2016). *Narratives of governing: Rationalization, responsibility and resistance in social work*. Doktorsavhandling. Umeå universitet.

Liljegren, Andreas & Parding, Karolina (2010). *Ändrad styrning av välfärdsprofessioner [Elektronisk resurs] exemplet evidensbaserad i socialt arbete*. *Socialvetenskaplig tidskrift*. 27:3-4, 270-288

Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:ltu:diva-11861> (Hämtad 2022-04-03).

Lipsky, Michael (1980/2010): *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russel Sage Foundation.

Lundgren, Lena M, Bengt-Åke Armelius, Kerstin Armelius, Jan Brännström, Deborah Chassler & Lisa Sullivan (2012). *Beskrivning av tre klientprofiler inom svensk missbrukarvård*. *Socialvetenskaplig tidskrift* 19 (3-4): 200-216.

Martinell Barfoed, Elizabeth & Katarina Jacobsson (2012). *Moving from gut feeling to pure facts*. Nordic Social Work Research. SIDOR?

Mik-Meyer, Nanna (2017). *The Power of Citizens and Professionals in Welfare Encounters: The influence of Bureaucracy, Market and Psychology*. Manchester University Press.

Montin, S. (2015). *Från tilltrobaserad till misstrobaserad styrning. Relationen mellan stat och kommun och styrning av äldreomsorgen*. Nordisk Administrativ Tidskrift, 1, 58–75.

Munro, Eileen (2004). *The impact of audit on social work practice*. British journal of social work, 34

Olaison A, Torres S, Forssell E, (2018) *Professional discretion and length of work experience: what findings from focus groups with care managers in elder care suggest*. Journal of Social Work Practice, 32, 153–167.

Olsson, H. & Sörensen, S. (2011). *Forskningsprocessen: kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. 3 uppl., Stockholm: Libe

Patel, Runa & Davidson, Bo (2011). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 4., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur

Patton, M.Q. (2015). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. 4 uppl., Thousand Oaks: SAGE Publication.

Payne, M. (2006). *What is professional social work?* 2 uppl., Bristol: Policy Press.

Ponnert, L. (2013). Osäkerhet. Ett nödvändigt uttryck för professionalitet eller tecken på okunskap? I S. Linde & K. Svensson (Red.), *Förändringens entreprenörer och tröghetens agenter. Människobehandlande organisationer ur ett nyinstitutionellt perspektiv*. 42–55. Malmö. Liber

Ponnert, L., & Svensson, K. (2015). Standardisering som lösning. I S. Johansson, P. Dellgran & S. Höjer (Red.), *Människobehandlande organisationer. Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. 214–230. Stockholm. Natur och kultur.

Ponnert, L., & Svensson, K. (2016). *Standardisation – the end of professional discretion?* European Journal of Social Work, 19(3–4), 586–599.

Rennstam, Jens & David Wästerfors (2014). *Från stoff till studie, om analysarbete i kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Ruch, G., Turney, D. & Ward, A. (red.) (2010). *Relationship-Based Social Work. Getting to the Heart of Practice*. London: Jessica Kingsley Publications.

SFS 2001:453. Socialtjänstlag. Socialdepartementet.

Silverman, David (2013). *Doing Qualitative Research* (fjärde upplagan). London: Sage.

Skillmark, Mikael (2018). *Uppdrag standardisering: införande och användning av manualbaserade utrednings- och bedömningsverktyg i socialtjänsten*. Diss. Växjö: Linnéuniversitetet, 2018.

Skillmark, M., Oscarsson, L. (2020). *Applying standardisation tools in social work practice from the perspectives of social workers, managers, and politicians: a Swedish case study* European Journal of Social Work, 23(2), 265-276.

Skogens, Lisa (2012). *ASI i retorik och praktik*. Socionomens Forsknings supplement. No 32, ss. 34–42.

SKR, Sveriges Kommuner och Regioner (2017). *Kommungruppsindelning – Omarbetning av Sveriges kommuner och landstings kommungruppsindelning*.

Socialstyrelsen (2009). *ASI-manualen – anvisningar till ASI Grund och ASI Uppföljning*. Stockholm: Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS).

Socialstyrelsen (2012). *Om standardiserade bedömningsmetoder*. Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2020). *Individens behov i centrum – lägesbeskrivning för införandet januari 2020*. Stockholm. Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2021). *Individens behov i centrum- Ett stöd för att använda ICF och strukturerad dokumentation i socialtjänsten*. Stockholm. Socialstyrelsen

SOSFS 2014:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation i verksamheten som bedrivs med stöd av Sol, LVU och LSS. Socialstyrelsens föfattningssamling.

SOU 2005:82 Personer med tungt missbruk - stimulans till bättre vård och behandling

Soydan, H. (2010). *Evidence and policy. The case of social care services in Sweden*. The Policy Press, 6(2), 179-193.

Svensson K, Johansson E, Laanemets L, (2008) *Handlingsutrymme-utmaningar i socialt arbete*. Stockholm. Natur och kultur.

Vetenskapsrådet. (2017). God forskningssed. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på Internet: <https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningsсед/>.

Villadsen, K. (2003). Det sociale arbejde som befrielse. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *At skabe en klient*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag.

Bilagor

Bilaga 1-Intervjuguide

Inledande bakgrundsfrågor

Ålder:

Kön:

Yrkestitel:

År i yrket:

Utbildning i relation till yrket:

Yrket

1. Hur skulle du beskriva yrket för mig?
2. Vad har du för arbetsuppgifter?
3. Beskriv hur en beslutfattandesprocess kan se ut på din arbetsplats?
4. Vad har ni för riktlinjer på arbetsplatsen?
5. Hur förhåller du dig till riktlinjerna?
6. Arbetar ni utifrån några standardiserade manualer? Hur använder ni dem?
7. Hur upplever du att arbeta med standardiserade manualen? Vilka nackdelar/fördelar ser du med implementeringen av manualen?
8. Vad tänker du generellt om standardisering inom socialt arbete?

Handlingsutrymme

1. Om jag säger handlingsutrymme, vad tänker du då?
2. Hur upplever du ditt handlingsutrymme i din yrkesroll?
3. Upplever du att du har möjlighet att göra individuella bedömningar?
4. Hur upplever du ditt handlingsutrymme i förhållandet till den standardiserade manualen? -Upplever du några begränsningar i handlingsutrymme som en följd av manualen?

Makt och brukare

1. Hur ser handlägningsprocessen ut – från anmälan till uppföljning av insatser?
2. Hur förhåller ni er till målen om brukarens rätt till självbestämmande, inflytande och delaktighet som finns i LSS-lagen?

3. På vilket sätt påverkar detta maktrelationen med brukaren?
4. Hur hanterar ni situationer när en individ med funktionsnedsättning inte vill eller inte kan medverka i planering av insatsen?
5. Hur görs brukaren delaktig i hur insatserna ska utformas?
6. Vilket ansvar har du som socialarbetare för att främja brukarens delaktighet och självbestämmande vid planering av insatserna?
7. Hur upplever du att den standardiserade manualen påverkar mötet med brukaren?

Avslutande fråga

Har vi missat att diskutera något? Är det något du vill lägga till innan vi avslutar?

LUNDS
UNIVERSITET

Bilaga 2- Informationsbrev

Hej!

Jag heter Shadi Taha och läser mastersprogrammet i socialt arbete vid Lunds universitet. För närvarande skriver jag min masteruppsats som handlar om socialarbetares upplevelser och uppfattningar om standardiserade bedömningsinstrument inom socialtjänsten. Syftet med studien är att undersöka och analysera biståndshandläggares upplevelser och förhållningssätt till standardiserade bedömningsmetoder samt hur de använder sig av dessa metoder i sin yrkesutövning. I ljuset av detta kommer även mötet mellan handläggaren och brukaren att analyseras utifrån ett maktperspektiv. Detta görs för att förklara och synliggöra brukarens självbestämmande och inflyttande vid utförandet av insatser.

Inom ramen för denna studie vill jag genomföra intervjuer med socialarbetaren inom socialtjänsten, som beslutar om stöd och insatser för personer med funktionsnedsättning. Intervjuerna kommer genomföras antingen på er arbetsplats eller på annan lämplig plats. Det finns även möjlighet att hålla intervjuerna via digitala plattform om så önskas. Beräknad tidsåtgång är cirka en timme.

Det är helt frivilligt att delta i intervjuerna och medverkan är anonym. Du som deltagare kan när som helst dra dig ut ur studien utan att behöva förklara varför. Intervjuerna kommer att spelas in, transkriberas och avidentifieras. Det samlade materialet kommer bearbetas i enlighet med Vetenskapsrådets krav på god forskningssed. Dessa krav innefattar sekretess, tystnadsplikt, anonymitet och konfidentialitet. När sammanställningen av resultatet är klar kommer även de inspelade intervjuerna att raderas.

För eventuella frågor kring studien eller intervjuerna är du välkommen att höra av dig. Jag hoppas att ni kan delta och ser fram emot att höra från dig.

Med vänliga hälsningar, Shadi Taha

Mail: Shadi.mohmd@outlook.com , telefon :0762323920

Handledare: Staffan Blomberg, staffan.blomberg@soch.lu.se